

SNOVANJA

Kranj, 26. aprila 1977 št. 2 — I. XI.

Janez Kopač

»Razvoj in delovanje Zveze komunistov in Zveze Slovenske mladine v okrožju Kranj 1941 – 1945«

14. aprila 1941 so se zbrali skojevci iz Kranja. Na sestanku so sprejeli sklep o zbiranju orožja in o zbiranju vse poštene mladine za boj proti fašizmu.

Mladinsko gibanje se je počivilo s prihodom Staneta Žagarja ml. v Kranj junija 1941. Začele so se nabiralne akcije za papir in sanitetni material. Razširile so se tudi propagandno politične akcije. V noči od 22. na 23. avgust 1941 so skojevci Tugo Vidmar, Boris Ručigaj, Ivo Puhar, Slavko Smuk, Janez Pucelj, Stane Rant, Štefan Eržen in Stane Šinkovec izpisali protifašistična gesla na cesti Kranj–Naklo, na obcestne kamne pa so narisali kladiva, srpe in zvezde. Nekaj dni po obešenju Milorada

Stošiča je skupina skojevcev odnesla vi-slice.

Konec avgusta ali v začetku septembra 1941 je bil ustanovljen mestni komite SKOJ Kranj, ki so ga sestavljali:

sekretar: Tugo Vidmar,
člani: Boris Ručigaj,
Janez Pucelj,
Milko Rotar,
Stane Rant,
Alfonz Šiška,
Štefan Eržen,
Stane Šinkovec.

Oktober 1941, ko je odšel Tugo Vidmar na Jesenice, je sekretar mestnega komiteja postal Stane Žagar ml.

Jeseni 1941 so mladinci izvedli več akcij. Organizirali so odkupovanje sladkorja in sadja, zbiranje volne in denarja, ob obletnici oktobrske revolucije pa je bila napisna in trosilna akcija, »ki je zajela prav vse dele mesta in okolice, po hribih pa so zagoreli številni kresovi...«

Skojevci so imeli tudi svojo diverzantsko skupino, v kateri so bili Stane Rant, Marjan Jan in Milan Zakrajšek².

Zapisnik gestapovskega zaslišanja člana okrožnega komiteja KPS Kranj nam pokaže organizacijsko shemo mladinske organizacije na prelomu leta 1941/1942.

Vodilna organizatorja mladine sta bila Stane Žagar ml. in Tugo Vidmar. Glavni odbor SKOJ so sestavljali Tugo Vidmar, Janez Krt, Alfonz Šiška in Štefan Eržen, sodelavci pa so še bili Boris Ručigaj (skrb za zbiranje denarja in živil), Bogomil Rotar (razširjevalec tiska), Alojz Luin (glavni blagajnik) in Stanislav Pucelj.

Na prelomu leta 1941/1942 so skojevske skupine bile organizirane na Primskovem, v Kranju (2), na Klancu, v Stražišču, v tovarnah Intex, Jugočeška in Jugobruna. Svojo skojevsko skupino pa so imeli še mladi komunisti na davčni upravi in vajenci.

Postavljen je bil tudi že glavni odbor nekomunistične mladine, ki so ga sestavljali Ignac Šumi, Srečko Lavrenčič in Alojz Luin³.

Kakor vse partijske in frontne organizacije je Kumerdajeva izdaja močno prizadela tudi mladinsko organizacijo.

Hud udarec za mladinsko gibanje je bilo zajetje trinajstih skojevcev aprila 1942 v okrogelski jami. Spričo tako težkih izgub je mladinsko delo zamrlo do spomladi 1943⁴, ko sta se začeli znova snovati Zveza komunistične mladine (ZKM) in Zveza slovenske mladine (ZSM)⁵.

V začetku leta 1943 se je dosedanja Mladinska osvobodilna fronta (MOF) preimenovala v Zvezo slovenske mladine (ZSM)⁶.

12. februarja 1943 je pokrajinski komite KPS za Gorenjsko (PK KPS za Gorenjsko)

(Nadaljevanje na naslednji strani)

Mladinska konferenca v Cerknem – februar 1945;

izdal za partijske delavce in člane ZKM začasno navodilo, ki določa, kako naj se na terenu organizirata ZKM in ZSM. Navodilo določa, da za mladinsko delo v okrožju odgovarja celotni okrožni komite partije. Sekretar okrožnega komiteja partije mora za mladinsko delo postaviti primerne mladince, ki mora biti partijec, po možnosti ilegalce. Ta mladinec je postal sekretar okrožnega komiteja ZKM in kot tak tudi član okrožnega komiteja KPS. Njegova naloga je bila postaviti rajonske sekretarje ZKM. Okrožni komite ZKM so sestavljali mladinski okrožni sekretar in sekretarji rajonskih komitejev ZKM.

Glavna naloga ZKM je bila, da pridobi za frontno mladinsko organizacijo ZSM čimveč mladih ljudi po vaseh, mestih in tovarnah. »... V ZSM spada vsa moška in ženska mladina od 14–24 let, ki se hoče boriti za svojo zemljo, ... ne glede na razredno pripadnost in versko svetovno-nazorsko in politično prepričanje...« Začasno navodilo določa, da se mora potem, ko se ZSM na vasi dovolj razširi, postaviti 3–5-članski vaški odbor ZSM, ki ga vodi sekretar vaškega odbora ZSM. Če pa v vasi že obstoja vaški narodnoosvobodilni odbor, mora mladina v njem imeti svojega zastopnika. Navodilo nadalje zahteva, da se mora na podoben način postaviti mladinska organizacija po tovarnah, šolah in mestih. Ko bo organizacija ZSM zajela večino mladine v rajonu, se sestavi rajonski odbor (v viru piše rajonski komite) ZSM s sekretarjem.

Navodilo našteva tudi glavne naloge ZSM: podpreti mobilizacijo, pomagati pri delu narodnoosvobodilnih odborov, zbirati orožje, opremo in hrano za partizane, izvajati sabotaže, pomagati Narodni zaščiti, Slovenski narodni pomoči in Varnostni obveščevalni službi.⁷

Okrožni komite KPS Kranj (OK KPS Kranj) je za mladinskega sekretarja ZKM v okrožju postavil Staneta Konstantina-Boruta. On je 19. marca 1943 poročal pokrajinskemu komiteju partije za Gorenjsko, da je po rajonih že postavil odgovorne mladince, ki morajo organizirati ZSM, ni pa od njih dobil še nobenih poročil. V poročilu pravi, da se v mestu (misli na Kranj) in predmestju organizacija še kolikor toliko dobro razvija. Povezal je že nekaj fantov in deklet in jim določil delo. Mladina je sicer delovna, treba pa bi jo bilo poučiti o konspiraciji. Glede mladinske organizacije v tovarnah pa ugotavlja: »... Precej mladih fantov poznam iz tovarn, pa ne upajo nič organizirati zaradi kontrole...«⁸

Na prvi konferenci okrožnega komiteja KPS Kranj 2. junija 1943 so sekretarji rajonskih komitejev KPS poročali tudi o stanju mladinske organizacije po rajonih. V celotnem okrožju, ki je bilo takrat razdeljeno na 6 rajonov, je delovalo 8 odborov ZSM: 5 v rajonu Stražišče-Besnica-Bitnje, ki jih je organizirala Zdenka Kustoslova-Marja; 3 odbori ZSM pa v rajonu Jelovica.

Okrožni sekretar ZKM Stane Konstantin-Borut je na konferenci poročal, da je za tovarne in mesto Kranj že določil ilegalca, ki bo postavil mladinsko organizacijo.

Konferenca je v rajon VI. (Zgornje in Spodnje Vetrno, Gozd, Senično, Gornik, Zalog, Srednja vas, Ziganja vas, Zadruga, Zgornje in Spodnje Duplje, Zeje, Breg, Retnje, Zvirče, Podtabor, Podbrezje, Dolenja vas, Bistrica) in v rajon VII. (Tržič, Sv. Ana, Slap, Puterhof, Lom, Pristava, Loka, Kovor, Bistrica) poslala Lojzeta Podobnika-Švejka in Staneta Konstantina-Boruta z nalogo, da pomagata pri postavitvi mladinske organizacije.

Na konferenci so tudi sklenili, da je vsak rajonski sekretar partije dolžan poiskati rajonskega sekretarja za mladinsko organizacijo.⁹

Okrajni odbor ZSM Jelovica – poleti 1944

Sredi julija 1943 je pokrajinski komite KPS za Gorenjsko v pismu centralnemu komiteju KPS poudaril, da se je mladina izkazala za dobre legalne kurirje, za iznajdljive izdelovalce parolnih lističev in njihovo trošenje in za pogoste izvajalce sabotažnih akcij.¹⁰

V začetku julija 1943 je bil postavljen okrožni komite ZKM (OK ZKM), ki so ga sestavljali:

sekretar: Stane Konstantin-Borut,
člani: Zdravko Benedik-Tine,
Boris,
Milan Zakrajšek-Stevo,
Saško,
Lojze Podobnik-Švejk.¹¹

Sredi julija 1943 je glavni iniciativni odbor ZSM za Gorenjsko naročil vsem odborom ZSM, da morajo pomagati gospodarskim komisijam pri zbiranju hrane, obleke, čevljev in drugih potrebščin za vojsko, pionirji pa naj nabirajo gozdne sadeže. Vse nabrano blago se je moralo izročiti gospodarskim komisijam.¹²

Zaradi nepravilnega pojmovanja razmerja med ZKM, ZSM in partijo je čestokrat prihajalo do napak. Pogosto se je dogajalo, »... da partijski in funkcionarji OF na lastno pest postavljajo mladince, ki so že določeni za mladinsko organizacijo na nekem področju, za vse mogoče druge opravke, brez... vednosti odgovornih funkcionarjev ZKM...« Okrožnica pokrajinskega poverjeništvu ZKM za Gorenjsko z dne 29. julija 1943 je postavila načelo, da nihče ne more prestaviti nobenega mladinskega aktivista, ne da bi se prej posvetoval z odgovornimi člani ZKM.

Zelo pogosta je bila tudi zmešnjava pri imenovanju forumov ZKM in ZSM, saj so mnogokrat oboje imenovali komite. Okrožnica je zahtevala, da se morajo dosledno organi ZKM imenovati komiteji, organi ZSM pa odbori. Postavljena je bila tudi direktiva, da morajo odbori ZSM pošiljati članke za časopis Mladina.¹³

Od 1.–3. avgusta 1943 je bila druga konferenca okrožnega komiteja KPS Kranj, ki se je je udeležil tudi sekretar okrožnega komiteja ZKM Kranj Stane Konstantin-Borut ter 4 rajonski sekretarji partije. Poročilo, ki je bilo podano na konferenci, velja le za 4 rajone okrožja. Po podatkih, s katerimi so razpolagali udeleženci, je bilo v štirih rajonih vsega 7 odborov ZSM: V rajonu IV. (vasi okrog Senčurja) je

deloval 1 odbor ZSM, ki pa je že razpadal. V času konference je bil za rajonskega sekretarja ZKM že določen Pik, ki pa še ni prišel na teren, ker ga komandir, kljub posredovanju rajonskega sekretarja partije, ni pustil iz vojske.

V rajonu V. (vasi okrog Naklega) so dobro delovali 3 odbori ZSM. Zbrali so 60 parov jermenov, 30 komadov municije in trosili letake.

V rajonu VI. (vasi od Vetrnega do Dupelj) so delovali 3 odbori ZSM.

V rajonu VII. (Tržič in okolica) je deloval 1 odbor ZSM.

Vsi naštetih odbori so sodelovali pri razdeljevanju literature in pri nabiranih akcijah, ki so jih vodili narodnoosvobodilni odbori. Lahko pa sklepamo, da so odbori ZSM delovali tudi v ostalih petih rajonih, katerih sekretarji partije niso bili prisotni na konferenci.

Konferenca je izvršila reorganizacijo rajonov v okrožju. Namesto dosedanjih devet je odslej delovalo v okrožju Kranj sedem rajonov.

Udeleženci konference so postavili rajonske sekretarje ZKM:

rajon I. – Kranj: Milan Zakrajšek-Stevo,
rajon II. – Stražišče: Zdravko Benedik-Tine,
rajon III. – Jelovica: Marjanca,
rajon IV. – Senčur: Pik,
rajon V. – Naklo: Matevž,
rajon VI. – Brezje: Boris,
rajon VII. – Tržič: Srečko (trenutno še v vojski)¹⁴

Kmalu po konferenci je v rajonu Kranj prišlo do spremembe. Mladinski sekretar je bil določen za drugo delo. V prehodnem razdobju je za mladinsko organizacijo v rajonu skrbel sekretar partije Beno Anderwald-Benko.

Poročilo okrožnega komiteja ZKM Kranj iz srede avgusta 1943 pravi, da ima partijski sekretar v rajonu I. več zvez z mladinci, vendar je med mladino vladalo veliko nezaupanje. V rajonu II. je v tem času delovalo 9 vaških in 3 tovarniški odbori ZSM, ki so nabrali nekaj pisarniških potrebščin, perila, srajc, 17 kg papirja in 100 nemških mark denarja. Številni komitejev ZKM okrožni mladinski sekretar ni vedel.

Za področje rajona III in IV. okrožni komite ZKM ni imel poročil.

V rajonu V. so bili 3 vaški in 1 občinski odbor ZSM. Nabrali so več parov jermenov, nekaj papirja in kuvert.

V rajonu VI. sta delovala 2 vaška odbora ZSM in 1 vaški aktiv ZKM.

Iz rajona VII. ni bilo poročil. Kljub zahtevam rajonski sekretar mladine Srečko še vedno ni prišel iz vojske.

Okrožni komite ZKM v istem poročilu prosi pokrajinski komite KPS za Gorenjsko, naj na teren pošlje čim več mladincev.¹⁵

V začetku septembra 1943 je bil dosednji sekretar rajonskega komiteja KPS Tržič Lojze Podobnik-Svejk razrešen in hkrati imenovan za rajonskega sekretarja ZKM v istem rajonu.¹⁶

Sredi oktobra 1943 je v okraju delovalo 56 vaških, 16 tovarniških, 2 občinska in 1 mestni odbor ZSM. Niso pa zajeti odbori iz rajona Kranj, ker sekretar ni poslal poročil. Po vseh rajonih so bili že postavljeni sekretarji ZSM.¹⁷

Okrožje je zajemalo 145 vasi, 1 trg, 2 mesti in 16 večjih tovarn. Obsežnost teritorija je zahtevala, da so 20. oktobra 1943 na seji okrožnega komiteja ZKM Kranj ustanovili širši okrožni komite ZKM in ožji, oz. izvršilni komite treh članov. Vsak od teh treh članov je bil sekretar medrajonskih komitejev ZKM.

Širši okrožni komite ZKM so tvorili sekretarji vseh rajonskih komitejev ZKM v okrožju, in sicer:

Bogo Mohor-Ston iz rajona I.,
Zdenka Kustoslova-Marja iz rajona II.,
Janko Jenko-Drago iz rajona III.,
Zdravko Benedik-Tine iz rajona IV.,
Niko iz rajona V.,
Slavko iz rajona VI.,
Srečko iz rajona VII.

Izvršni komite okrožnega komiteja ZKM Kranj so sestavljali:

Jože Oman: medrajonski sekretar za rajon I. in II.,

Stana: medrajonski sekretar za rajon III. in VI. (Skrbela je tudi za teoretično izobrazbo mladine in za razširjanje lista Mladina.)

Niko: medrajonski sekretar za rajone IV., V. in VII. (Bil je odgovoren tudi za zveze v okrožju.)¹⁸

Poročilo iz srede novembra 1943, ki vsebuje podatke tudi za rajon I., ugotavlja, da v okrožju deluje 62 vaških, 20 tovarniških, 3 uradniški, 20 mestnih, 16 uličnih, 1 občinski in 1 rajonski odbor ZSM.¹⁹

Konec novembra 1943 je bil za sekretarja partije v rajonu V. imenovan dosednji mladinski rajonski sekretar Niko. Na njegovo mesto je prišel Jože Dolinar-Bojevit.²⁰

Sredi decembra 1943 imamo že podrobnejše poročilo o organizaciji ZSM v okrožju. Postavljeno je bilo sedem rajonskih sekretarjev ZSM:

rajon I.: Vida Šinkovec-Janina,
rajon II.: Zdenka Kustoslova-Marja,
rajon III.: Anica,
rajon IV.: Zdravko Benedik-Tine,
rajon V.: Niko (?),
rajon VI.: Slavko,
rajon VII.: Srečko.

Iste osebe so bile tudi rajonski sekretarji ZKM.

Rajoni so bili razdeljeni na občine z občinskimi sekretarji ZKM in ZSM. V tem času so bili postavljeni 3 rajonski odbori, 11 občinskih odborov, 32 vaških odborov in 188 terenskih odborov ZSM. V večini primerov so mladinci imeli zastopnike v vzporednih narodnoosvobodilnih odborih. Okrožni odbor ZSM še ni bil postavljen.

Kot sekretar okrožnega komiteja ZKM je sredi decembra 1943 namesto Staneta Konstantina-Boruta delal Jože Oman. V okrožju so bili 3 rajonski komiteji, 3 ob-

činski, 15 vaških in 52 terenskih komitejev ZKM.

Od polletja 1943 dalje je mladina v okrožju nabrala 2889 nemških mark prostovoljnih prispevkov, kar so porabili za nakup različnega materiala in za izplačila podpora. Zbrali so precejšnjo količino materiala za tehnike: 78.957 pol pisarniškega papirja, 1296 pol indigo papirja, 500 pol ciklostilnega papirja, 30 pol ovijalnega papirja, okoli 3000 kuvert, 416 matric, nekaj map, blokov, trakov za pisalne stroje, nekaj različnih tušev in barv, svinčnikov in drugega drobnega materiala. Zbranega je bilo precej sanitetnega materiala, različnih kosov obleke, moškega in ženskega perila, več parov obutve in nekaj hrane. Mladina je nabrala več sto Miklavževih, božičnih in novoletnih paketov, ki so jih poslali v brigado.²¹

30. in 31. decembra 1943 je bil sestanek okrožnega komiteja ZKM Kranj. Prvi dan so postavili nov okrožni komite ZKM:

Jože Oman: sekretar,
Bogo Mohor-Ston: namestnik sekretarja,
Zdenka Kustoslova-Marja: član,
Vida Šinkovec-Janina,
Srečko.

Drugi dan so postavili še okrožni odbor ZSM Kranj:

Bogo Mohor-Ston: sekretar,
Vida Šinkovec-Janina: namestnik sekretarja,
Franc Štiglic-Tugo, član,
Nadja Fajdiga-Darja, član.²²

V začetku januarja 1944 so bili na novo postavljeni rajonski komiteji KPS, v katerih so za mladinsko gibanje odgovarjali:

rajon I.: France Štiglic-Tugo,
rajon II.: France Filinger-Gorenjc,
rajon III.: Kos,
rajon IV.: Lojze Podobnik-Svejk,
rajon V.: Jože Dolinar-Bojevit,
rajon VI.: še ni bil določen,
rajon VII.: Tone.²³

Januarja 1944 sta mladinska in ženska organizacija dobili nalogo, da zbereta čimveč slovenskih knjig in narodnih motivov, ki so jih nameravali poslati na Primorsko.²⁴ Vzpredno je med mladino in žensko organizacijo potekala akcija zbiranja prostovoljcev za učiteljsko službo na Primorskem.²⁵

Vida Šinkovec-Janina, sekretarka OK SKOJ kranjskega okrožja

Nemški napad na partijsko šolo konec januarja 1944 v Cerknem je hudo prizadel mladinsko gibanje v kranjskem okrožju. Padli so: Jože Oman, sekretar okrožnega komiteja ZKM, Zdenka Kustoslova-Marja, članica okrožnega komiteja ZKM, Franc Tilinger-Gorenjc, sekretar rajonskega komiteja ZKM v rajonu Stražišče, Slavica Udovič-Ljudmila iz Stražišča in Jože Poličar iz Šenčurja.²⁶

Za novega sekretarja okrožnega komiteja ZKM Kranj je bil 5. februarja 1944 imenovan France Štiglic-Tugo.²⁷

Februarja 1944 je v okrožju delovalo: 5 rajonskih odborov ZSM (v rajonu IV. in rajonu VI. sta bila rajonska odbora ZSM v zasnovi), 12 občinskih odborov ZSM in 257 terenskih odborov ZSM.

Sekretarji rajonskih odborov ZSM so bili:

rajon I.: Paternu-Črtomira,
rajon II.: sekretar padel v Cerknem,
rajon III.: Ivan Križnar-Vilko,
rajon IV.: Pik,
rajon V.: Janko Brete-Orlov,
rajon VI.: Slavko,
rajon VII.: Karel Šarabon-Jelovski.

Januarja in februarja 1944 so v okrožju mobilizirali 51 mladincev:

V prvih dveh mesecih leta 1944 so mladinske organizacije v vseh rajonih skupaj zbrale: 7400 pol papirja, večje število matric, kuvert, trakov za pisalne stroje, precej sanitetnega materiala, nekaj hrane ter približno 900 nemških mark prostovoljnih prispevkov. V rajonih IV., VI. in VII. so zbrali 62 božičnih paketov za partizane. Ves zbrani material so oddali rajonskim gospodarsko-finančnim komisijam.²⁸

Februarja 1944 je bilo v odborih ZSM organizirano 35 % vse mladine v okrožju.²⁹

Kljub številnim žrtvam je bila mladina še vedno najbolj delovni del gorenjskega prebivalstva, saj »...prodira marsikam, kamor druge organizacije ne sežejo. Tako prav gotovo daje ton mestom in okupiranim centrom. Je stebler akcij, trosilnih, napisnih, sabotažnih in drugih...« Trosilnih in napisnih akcij so se udeleževali vsi člani ZKM in skoraj vsi člani odborov ZSM.³⁰

Na podlagi sklepov centralnega komiteja KPS z dne 7. februarja 1944 so v začetku marca 1944 na Gorenjskem izvršili preimenovanje pokrajinskega komiteja KPS za Gorenjsko v oblastni komite KPS za Gorenjsko. Rajonski komiteji KPS in rajonski odbori OF pa so se preimenovali v okrajne komiteje KPS in okrajne odbore OF. Isto velja tudi za mladinske komiteje in odbore.³¹

Pozno spomladi 1944 pa sta se združila okraj Kranj in okraj Stražišče v enotni okraj Kranj-Stražišče.

Konec marca 1944 je deloval štiričlanski okrožni komite ZKM:

sekretar: Srečko,
člani: France Štiglic-Tugo,
Karel Šarabon-Jelovski,
Vida Šinkovec-Janina.

Postavljeno je bilo 6 okrajnih komitejev ZKM, 22 grup po tovarnah, 23 grup po ulicah in 32 grup ZKM po vaseh. Kljub mobilizaciji je v okrožju še vedno bilo okrog 350 članov ZKM.³²

Z ukinitvijo pokrajinskega poverništva ZKMJ so se marca vsa poverništva preimenovala v oblastne komiteje, kratico ZKMJ pa je zamenjala kratica SKOJ.³³

Nove naloge je mladinsko gibanje dobilo ob razpisu narodnega posojila ob tretji obletnici ustanovitve OF. Delovanje je pozivilo tudi praznovanje 1. maja³⁴ Med prazniki je bilo v okrožju 96 trosilnih, 250 napisnih in 19 sabotažnih akcij.³⁵

Spomladanske aretacije so okrnile okrožni komite SKOJ. Imenovani so bili novi člani 36

(Nadaljevanje na 38. strani)

Ismeta Alidžanović

Mnenje o tem in onem

Razumevanje je iz srca potrebno, zato te prosim, da si mi še kar blizu. Sicer pa se lahko vsaj nekoliko lepše pogovarjava, kar nama bo dalo več samozaupanja, ki ga zadnjič nisva mogla nikakor najti — PRISPELA STA DOKAJ POZNO!

Mar hočeš ime?

Daj, bodi, bodi vsaj ta hip samo neki moški, ki ti bom dala ime — nekoliko kasneje — po bolj moje — bolj iskreno, morda nekoliko samosvoje iskreno.

POD JE ZA NAJU PROSTOR, OD KODER MORAVA ZAČETI. TI, JAZ — TLA: ZAČETEK POZNAVANJA OBLIK NAMA DRAGEGA TELESA. Tvoje roke — ledene ta hip, tvoje roke, ki znajo marsikaj, mi sedaj pomenijo samo eno — moč in možnost premagati danes sebe, jutri nekoga drugega — morda vseeno koga — boj lahko in moraš v tem začetku izgubiti, sicer ti ni moči, ki bi te lahko vodila v jutri.

Narava, ki jo edino od vseh stvari ljubim oblečeno — poleg ljudi, ki so lahko iskreni samo v golem, poleg stvari prijetnih reči, ki jih lahko imaš rad samo nekolikokrat — ti je narava lahko večno iskren prijatelj, ki se ne huduje nate čisto brez vzroka — zaradi okoliščin, ki pač so in morajo biti zaradi določene volje, morda neodrejenih razmišljanj, ki jih lahko doživljaš sam ali redko v dvoje — ko si nekoga toliko osvojil — da ti zna prisluhni. Poslušaj, zdaj sva skupaj — kolovoz je pred nama — mehka, kolesarjenju le prijetna pot, nekje za naju igra blues. Svetlih oči polnih radovednosti si stojiva naproti, z dlanmi spetimi v zapestju. Pridi vkorakajva v ta svet — in roke nama bodo morda postale bolj tople v moči si izreči to in ono o tem in onem.

Prostranstvo poljan se mi vsrkava v kožo in srce, da pričnjam še bolj iskreno ljubiti domačo raven in njeno zelenje, ki sem se jima toliko odtujila — pa vseeno čutim v sebi zadosti globoko, da iskrene navezanosti ne bom mogla nikoli vzpostaviti. Ta nemil boj sem izgubila že pred nekoliko časa povsem neizoblikovano — kot tisti porazi, ki jih moraš doživeti v sebi zaradi časa, ki ti je v takih trenutkih sovražen — BOJ, IN?

KAJ SMEŠ IN KAJ NE? Ob sebi stopava ta hip in še nekaj naslednjih kot navezana znanca si bova lahko povedala o svojih slabostih, nemočeh in o okolju, ki vplivajo na duhovno še ne povsem izklesana svetova. Nekoliko zatem se bova morala raziti, se kasneje videvati na ulicah po naključju istoimenovanega mesta, ki naju vsako jutro znova vsajuje v svoje okrilje, misleč, da naju bo posvojil zase taka kot sva, naju prvič in zadnjič objel, kot za dobrodošlico in zatem naju bo kot vse druge siromake pustil, da se greva življenje kar tako — povsem neplodno in najbolj zameljsko.

VIDIŠ, JAZ POVSEM NISEM ZA TO, IN SEM DANES TU OB TEBI Z ŽELJO, DA SE GREVA SKUPAJ NEKAJ TAKEGA IN VENDAR POVSEM DRUGAČNEGA. In zato sem ti podala roko, da greva skupaj preko te življenjske brvi — preširoke za eno srce in telo. Vabim te. Okrilje je zdaj moje tudi v tvojem naročju. Nasmehneš se mi najbolj preprosto in življenjsko sonca polno. Morda je v tem nekaj, česar mi nekdo drug ne zna in ne more ponuditi — in se mi za kanec približaš nekoliko preblizu — da ti slišim bitje srca in vonj tvojega telesa. V tem hipu prvič začutim, da sem povsem navadna ženska, s prsi, nekoliko nižje rasti, oblih stegen, tenisu

močnih rok. Takrat ti tudi vsaka žival postane pohotna, pozabljajoč na svojo skrivno agresivnost se zna in lahko izgublja samo še tisto, kar ima. Moje nekoliko sloko telo vzdrhti v valovanju vetra, svet skozi opojno radovedne oči izgublja svoje oblike, vse v odenkih nekega poletnega dne, v katerem se smeš imeti in biti deljen samo za dvoje, ker so polovice morda samo del tvojega sveta, ker je malokdo na čistem v sebi ob vsakem popoldnevu, kaj šele v nekaterih nočeh.

Ljubiti vendar ne moreš vedno enako goreče, enako iskreno. Morda, ker predloge vztrajaš ljubiti eno telo. Ali pa se razblinjaš, ko se greš vsakič nekako drugače narisano ljubeznivost — morda s tem tudi nekomu nevesčemu — ljubezen — ker pač on misli iskreno, potem se počuti skrajno osramočen in obehtrajen — **TELO JE LAHKO SAMO ENKRAT PREVARANO.**

Stopila sva si bliže. Zavoljo sebe sem si želela videti globine v tvojih očeh. Ne vem, toda ves čas se mi je morda le dozdevalo, da sem venomer razumela njene misli, ki mi jih je ozke snope sončnih senc venomer pošiljala ob najinih srečanjih. Bila sem ponosna na to, da je poznam zelo in dosti drugače kot nekdo in nekateri drugi. Ti ne veš, kako hudo lepe oči je imela in kadar sem hotela povsem vse vedeti o njenih besedah, sem se obrnila v tista dva dno žareča ponora in postajala mi je vedno bolj blizu in še više se je v meni dvignil občutek prijetne zavesti, da ravno z njo kalim povsem popolnoma pravilno, povsem in edino iskreno prijateljstvo. Na njej mi je tako postajalo marsikaj jasnega — tisto, kar sem zagovarjala mogoče le kot v teoriji izvedljivo stanje, sem z njenimi in s svojimi misljenji doživela tudi v resnici. S tem, da jo je okolje poznalo kot skromno in inteligentno osebnost, ničesar ni vedelo o njenih drugih lastnostih, mi je postala še bolj dragocena in spoznavanja vredna.

Čas, ki ga človek preživlja v soglasju z nekom, ki ga spoznavаш vedno na povsem nov in prejšnjemu življenjskemu dogajanju čisto drugačen način, te bogati toliko bolje in iskreno, ker veš, da si se zanj — nova spoznavanja — zavestno odločil. Čas ti je postal zelo blizu, skorajda tvoj zaveznik, ker se ti je ponujal toliko, da si trenutke izkoriščal bolj enkratno in tako ohranjeval čistost svojega zamišljenega stanja o življenju. Res, zamisel je lahko toliko bolj ohromela, če se nisi boril, da je sproti plemenitiš z novimi spoznanji, ki si jih gradiš lahko tudi kot rezimeje velikih misli nekaterih ljudi, ki si se jih naučil spoštovati, ker so bili iskreni in izvirni.

Oči se mi sprehajajo po pšeničnem polju. Orisujejo okolico, ki bi jo rade do potankosti poznale. Mirno potujoč po obrisih poljan. Vzpenjajoč se po drevesni krošnji se povzdignejo še više, k oblakom in prisostvujejo tihotnemu poplesavanju — dokler ne zaznamujejo popolne modrine, katero imajo tako zelo rade.

Takrat ti misli postanejo del neomejenega prostranstva. V teh trenutkih si neomejeno prost, prepuščen edino valovanju vetrov, ki ti oznanjajo tvojo svobodo. Plavalasi kodri se poigravajo v ozračju prostranstva — a vseeno nekje čutiš, da to ne bo trajalo več dolgo, ker so obveznosti vsakdanjosti močnejše od željene prostosti in takšnega lika svobode.

SVOBODA KLEŠEŠ JO SEBI V KROGU SEBI IN MISLIH DRUGIH NENAVADNIH DEJANJ.

Misleč, da se greš življenje lahko sam, zaradi načel o prostosti in zamisli o možnosti obstoja prijateljstva. Vsakdanjost ti brani vzgajati tovrstno idejo. Kljub morebitni dozorelosti se moreš podrediti vsakdanjosti — in takrat si kljub množici, v kateri sedaj tudi ti igraš del igre »življenja«, sam. — Spoznal si, da te je okolje privabilo, a te je s tem tudi povsem odtujilo od sebe — kvečjemu, če se greš pogubo — življenjsko enodejanko — **28**

SE TI MAR ŠPLAČA; TRGUJ RAJŠI V KROGU STARIH ZNANCEV, S SEBOJ – LE OKOLJU NE PRODAJAJ VESTI.

Velikokrat sem mislila o tem, kaj je vse v besedi MLADOST. In verjetno sem povsem pozabila na glavni in morda edino pravilni pomen besede iz nekaj golih črk, ki jo dela tako čarobno in v kasnejših letih življenja tako vabečo in obenem težko ponovljivo. S svojo toplino in hrepenjem ustvarja del človekove zrelosti in posebno pot, ki vodi v vse kasneje prihajajoče hrame, v katerih se naseli življenje v vsem svojem obličju in podobi.

Pravim si, da sem vse spravila v trenutek pričakovanja na eno stran v sebi in nosim oris resničnega pomena s seboj v vsakdanjosti in morda vseeno ne vem za pravo sliko, ki bi jo sem pa tja rada poznala. Mladost, le kje si še tako nežna, osemenjujoča in lepa. Naj te iščem na rumenem vzhodu, na saharah polj, med riževimi polji; na zahodu na trgih lažne ljubezni; na severu med prodanimi čustvi; ali pri sebi na jugu. V trenutkih ljubezni sem iskala tvoje srce. Ne vem, če sva se spoznali, tako trenutna je bila brezbržnost v tebi, veselje in radost, da te misli mojih spoznanj niso mogle dohiteti takrat, ko sem te najbolj potrebovala in vse trenutke življenja kasneje.

RAZPOTJE

Zazrem se ti v oči in približam telo, da lahko začutim tvojo toplino. Roke rahlo orisujejo oblike, oči nemo slede premikom tvojih dlani, ki polze po belem papirju, in sporočajo nekemu nekaj. Telo te tihotno poziva k sebi v svoje prostrane hrame, a poziv je komaj slišen, tako, da ti dlani še vedno polze po papirju sporočajoč svoje misli in morda hotenja.

Sedem v globok naslonjač, s kozarcem v roki poslušam tihi zvok klavirja, ki me ponese v svet notranjih doživetij in misli poplesavajo nad minulimi dogodki.

Spomnim se – nekoč sem, nekoč sem vendar morala nekaj ljubiti – morda nekaj imeti rada. OBCUTEK enkratne prijetnosti, ki se ti takrat prebuja, te napravi ponosnega in mogočnega, nekaj pride, česar se rad spominjaš, ko si premočno otožen, da bi bil tisti dejanski svet okrog tebe sposoben te spraviti v pozabljane otožnosti.

Imela sem že od nekaj rada poljane, žito in listnato drevje okrog njih. Že od nekaj sem imela rada morje in skalovje ob njem. In ta nekaj je postavil vame to, kar sem, kar nosim ob sebi in s seboj, vedno. Svet notranjosti svetova narave privablja v poples dejanj. Takrat pozabiš na tisto, kar je plaho v tebi – čeprav misel včasih spominja na ptice s streh mestnih hiš, ki bi rade poletele, odletele, pa nimajo kril in ne znajo leteti. Zato se svet tolikokrat odtrga od dejanskega življenja, ki te je izklesalo, kot reka strugo in bregove. NAJHUJŠE ob vsem tem je, da ne znaš dojeti nikogar več, sam postaneš najbolj sposoben, najbolj vedoč vse. Okolja ne priznavaš več za sebi enakega.

Roke s počasnim gibom naslonejo na rob ustnice kozarec. Zreš predse, naprej skozi okno.

Vse se je obrnilo na glavo, če te je ali ni vprašalo, če gre lahko vse drugače kot bi sicer moralo iti: in pač v jutru si ostala sama misleč, da si vendar nekaj nekaj imela rada vsaj nekoliko drugače kot druge stvari in spomine. Pa sta te ta slutnja in dvom tako zahrbtno prevarala in te pustila samo.

Želje sveta in njihovi naslednji koraki so tako smešni in neresnični, preveč kruti v svoji pravi podobi.

Zunaj dežuje. Kaplje dežja skušajo svet združiti v še kako drugače istoimen prostor – daleč in visoko stran so si stvari sveta in ljudje v njem enaki.

Simetrija

IN IMEJ TI TA SVOJ SVET, SAJ JE TAKO ALI DRUGAČE HROM LJUBEZNI, NAJ SI ŠE TAKO LEPA, LAŽNO VESELA IN PAMETNA. Jaz sveta nekaj tako željnega nočem več za svojega. Ne čutim več niti malo topline, kaj šele česar lepega. Puščam ti vse in pojdi se še naprej življenje, neiskreno, daleč stran od nas običajnih zemljanov.

Imej se, imej se, vseeno, lepo in dobro in čeprav se ne poznamo več.

Okolje je hladno, okrog srca in v njem trohec samote. Poljubila sem te nežno na zaprte veke in s prsti prepotovala tvoj obraz. Rahel dotik blazinic je nežno orisal črte tvojega obraza. Ponosno se dlani ustavijo na vratu in odpro se veke, ko se ustnice spustijo niže in se naslonejo na tvoje. Rahlo sklenem prste na tvojih ramah in se ti zazrem v oči, ki mi vprašujoče slede. Rada bi ti rekla prijetno in toplo besedo, pa se zdim ta hip gola, nemočna, da ne morem izreči ničesar. Motna koprena se mi prikrade na oči. Ta hip sem se spomnila, da sem na nekem RAZPOTJU, katerih smeri se več ne bodo znale približati in združno oditi naprej. Misel o strašnem preplahu in izgubljenega hotenja me še bolj pritegne k tebi. Z upanjem, da se lahko premagam solz, se obrnem stran. Toda dogodek je močnejši od mene in bolj izgubljen.

V sebi stojim sama pred seboj in okoli hladen svet, prazen prijetnih dogodkov in siromašen sreče je krog naju. Vdihavava ozračje in svet, ki ga zaradi nujnosti morava imeti lažno rada. Kaj sva si storila, da je prišel trenutek razpotij, od koder ni več enotnih smerokazov, ki bi naju ponovno spojili?

Včasih si kot most, ki lahko prenese breme koprnenja, a drugič si drobna slamica, ki se boji vetra in sonca. Kaj je boljše?

Če si most, se te vsi takega navadijo in nimaš pravice biti drugačen, boječ se, da za vedno ostaneš krhka slamica in da te nihče ne bo hotel imeti za most, je boljše, če ostaneš tisto prvo.

Svoj svet in spomine na preživete dogodke življenja venomer nosiš s seboj. Zunanje siromaštvo ti pomaga prekriti to brezmejno notranje bogastvo, in si ga obdržiš samo in edino za svojega.

Rapsodija v modrem me je povrnila v svet okolja. Telo se počasi dvigne iz udobnega naslonjala. Roke ti več ne drse po belem papirju. Za trenutek se ozrem v ogledalo, si počasi zapenjam gumbe na ogrinjalu. Izstopim.

Okolje je hladno, okrog srca in v njem trohec samote. Jutri bo spet dan in morda tudi sonce in morda v življenju nekega jutra spojim razpotja.

France Pibernik

Fotografija Marjana Kukca

Marjan Kukec, predmetni učitelj likovne vzgoje na POŠ v Kranju. Rojen 7. maja 1933 v Ljubljani. 1961. leta je prvič razstavljal v Novem mestu. Doslej je razstavljal na treh samostojnih in prek devetdesetih skupinskih razstavah. Prejel je nad trideset nagrad in priznanj. 1971. leta mu je Foto kino zveza Slovenije podelila naziv fotograf I. razreda.

Vaše prvo srečanje s fotografijo?

Na velikem povojnem mednarodnem salonu fotografije v Ljubljani sem se prvič srečal s črno-belo magijo, z umetniško fotografijo. Ni me prevzela, takrat sem namreč študiral na VPS in sem dajal prednost le klasičnim sredstvom likovne dejavnosti.

Nekaj let pozneje, ko sem učil na novomeškem učiteljskišči, me je moj dijak navdušil za fotografijo. Pokazal mi je, kako preprost postopek je negativni in pozitivni proces izdelave nekega posnetka.

Ste likovnik; kako, da ste dali prednost fotografiji?

Zaradi časa. Mislil sem, da je preprosteje in prej možno priti do končnega izdelka kot pri grafiki. To drži za fotografije spominske vrednosti, če pa hočem ustvarjati, pride do ogromnih časovnih razlik. Odštejem naj skiciranje zamisli in snemanje z aparatom, za delo v temnici, ko že delam z negativom, mine večasih tudi do šest ur za eno samo povečavo. Večkrat prebijem noč v temnici.

Za grafiko ali slikanje bi potreboval večji prostor; karkoli sem napravil ali še bom, nastane na kuhinjski mizi. Problemov pri nabavi kvalitetnejših slikarskih materialov, barve za tisk, papir za reliefne odtiske, ne manjka, nasprotno pa je za fotografijo vedno dovolj filmov, kemikalij in papirja.

Prav to zadnje, material, me odvrta od grafike, čeprav se k njej vračam, ko se naveličam fotografij in samemu sebi vedno znova dokažem, da je ročno opravljeno delo nenadomestljivo.

Kaj lahko poveste o razvojnih stopnjah pri oblikovanju lastnega koncepta?

Začetki so bili taki kot pri vseh fotografijah, lov za motivi. Nato je nastopila večletna kriza, ko mi ni uspelo napraviti boljše fotografije. Ko sem začel gledati fotografije kot likovna dela, ko sem spoznal, da lahko z njimi tudi nekaj povem, podobno kot z grafiko, risbo ali sliko, se mi je odprla ustvarjalna pot.

Se spominjate kakšnega posebnega odkritja na tej poti?

Eksperimentiranja v temnici, ko mi fotografski aparat ni več potreben in lahko kombiniram z negativom. Prekrivam svetle in odkrivam temne dele projekcije. To delo osvobodi in daje nešteto možnosti. Fotografiram pravimo temu poizkušanje odkriti, narediti, sestaviti nekaj novega, »kuhinjaja«.

O čem govori vaša fotografija?

Fotografi amaterji v večini primerov še vedno lovijo motive. Ko opazujejo življenje in okolje krog sebe, naletijo na privlačne motive in jih posnamejo na trak. Na ta način se ujame bolj malo dobrih posnetkov.

Fotografija se prične v glavi in skicirki, podobno kot vsako drugo likovno delo. Sliko je treba skomponirati v tehniki, ki je specifična za to zvrst. Odklanjam kombinirano fotografijo, ki je kompromisna zmešnjava različnih likovnih medijev. Kdor se zna izraziti v eni zvrsti na najčistejši, neponarejen način, so tako nastala dela odraz njegovega življenja in dokaz osebnosti.

Večkrat so oblike važnejše kot motivi. Problem ni v obnavljanju resničnosti sveta, ki ga vsak pozna. Hočem ustvariti nekaj novega, pa naj bodo to repetitije, saj se okrog nas in v nas vse ponavlja, ali zloženke. Predmeti in figure naj ne bi bili le svetlobni zapisi tistih trenutkov, ko se je njihov odsev vtisnil na filmski trak.

Autoportret

Zanima me stopnjevanje motiva ali likovnega elementa. Svetlobne lise, temni madeži naj se med seboj vežejo v konstrukcijo — okostje novega fotografskega lista. Morda je to povezava treh točk, nalaganje pasov enega vrh drugega, množitev vertikalnih trakov, upoštevanje zlatega reza in podovne teoretične kvalitete. Med eksperimentiranjem nimam časa misliti na teorijo.

Fotografski aparati in povečevalniki so brezosebni pripomočki. Sonce sploh ni pogoj za dobro sliko. S fotografijo se da govoriti tudi v črnih, senčnih partijah.

Fotografski list, ki sem ga izdelal tako kvalitetno, da bi ga rad imel na steni, je moj končni cilj.

Želim, da bi ob ogledu moje fotografije gledalec videl variacije ploskev, ki imajo svoje detajle, ne pa samo velike prazne površine. Z zanimivo razčlenitvijo in ponavljanjem oblik delujejo predvsem kot celota.

Izpeljava je razvidna na primeru konjske glave Repeticija I. Štiri enake glave sem razdelil po pravokotnikih v zgornjo vrsto in natančno na enak način v spodnjo, vendar sem tretjo na spodnjem nizu vzel iz drugega negativa. S tem sem dosegel dvoje: dokazal, da ni stroj tisti, ki je niral oblike, in popestril sem likovno igro.

Ponavljanje manjših ploskev, ki se zrcalijo, prepletajo v več smereh in nekje v detajlu spremenijo, je likovna tema, o kateri naj govori moja fotografija.

Kako v svetu danes pojmujejo umetniško fotografijo?

Spremljati umetniško fotografijo, ki nastaja ta trenutek v svetu, je skoraj dolžnost vsakega fotografa, ki hoče biti s svojimi deli sodoben.

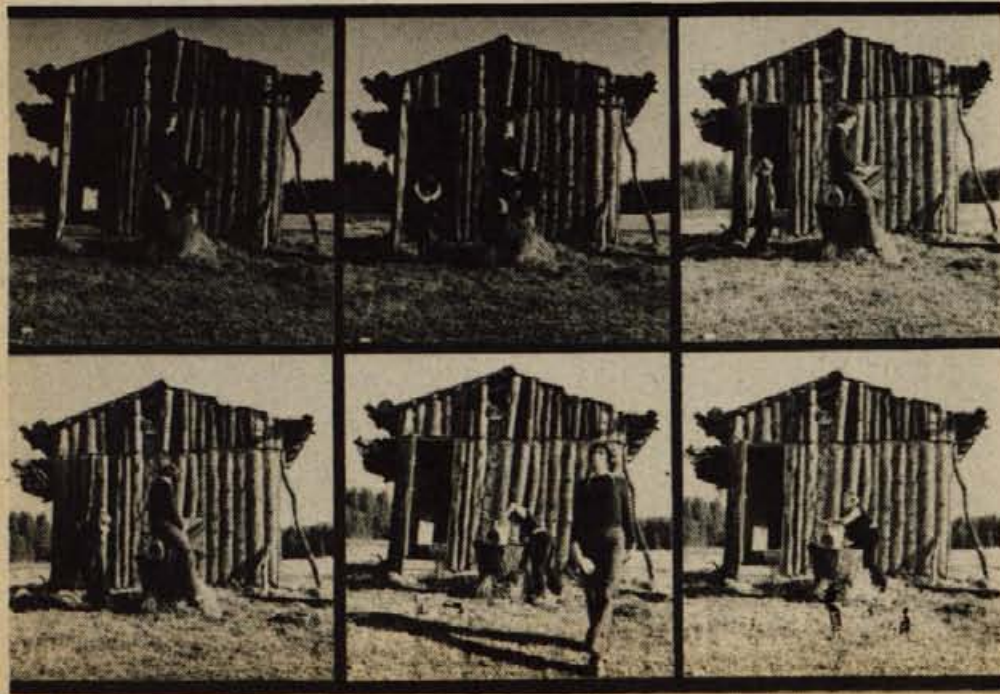
Težje je obiskovati razstave na tujem kot spremljati dostopnejšo tujo literaturo. V Ljubljani deluje že več let galerija Focus, ki posreduje tuja fotografska imena.

Creative Camera, Camera Revue Fotografije je le nekaj boljših fotografskih revij, ki prinašajo najnovejše s področja kreativne fotografije.

Nova, sodobnejša fotografija je približno takale: valeur-tonska vrednost ali stopnja svetlosti je postal nekoliko temnejši, skala sivin je manjša.

Figuralne kompozicije so statične, portretiranci gledajo direktno v kamero, gledajo nas naravnost v oči. Oblečeni so v običajna delovna oblačila, na svojem delovnem mestu ali v stanovanju, ka ni niti preurejeno niti olepšano. Obrazi niso idealizirani, večkrat nefotogenični, grobi od dela, življenja in skrbi.

Pejsaž je temeljito spremenjen, poenostavljen, ploskovito prazen, pa naj bodo to predmetne zapuščene, s smetmi napolnjene parcele, travnate, peščene, prašne površine z vrinjenimi betonskimi ploščami cest, ki jih ljudje postavljajo v naravo. Temna drevesa, gmote še večajo občutek

Koliba

tesnobe, ki jo doživlja gledalec. Razgledniško sladkih hribočkov, cerkvic, mlinov in vrb ob potokih ni več.

Mnogo je eksterierov in interierov, mimo katerih smo navajeni iti z zaprtimi očmi. Skriti kotički, prazni zidovi postanejo zanimivi šele na fotografijah.

To niso osamljeni primeri nove fotografije. Avtorjev, ki tako slikajo in mislijo, je precej, in če jih tako pomembne revije, kot je švicarska Camera, priobčujejo, verjetno nekaj pomenijo.

Namen takih eksponatov je očiten. Gledalec naj aktivno sodeluje in miselno dodaja vse tisto, kar morda manjka tem listom, napolni naj jih s svojo fantazijo in predstavami.

Mnogi nad temi stvaritvami še niso navdušeni, kajti ustvarjalno dopolnjevanje aktivira že tako prenapete živce, ki želijo tudi v fotografiji miru.

Ker bi se rad na vse te vizuelne šoke navadil, jih večkrat pregledujem in si jih beležim v spomin. Ne upam si dajati ocen o tem, ali so take fotografije dobre. Oceno bo prinesel čas.

Fotografija kot estetski pojem se pri nas šele uveljavlja. Poskusi, ko se je pojavila v galerijah obenem z drugimi likovnimi deli, so redki, verjetno manj resno obravnavani, kot bi si avtorji želeli.

Kaj sodi k standardni tehnični opremi, ki v tem trenutku omogoča vključevanje v to dejavnost?

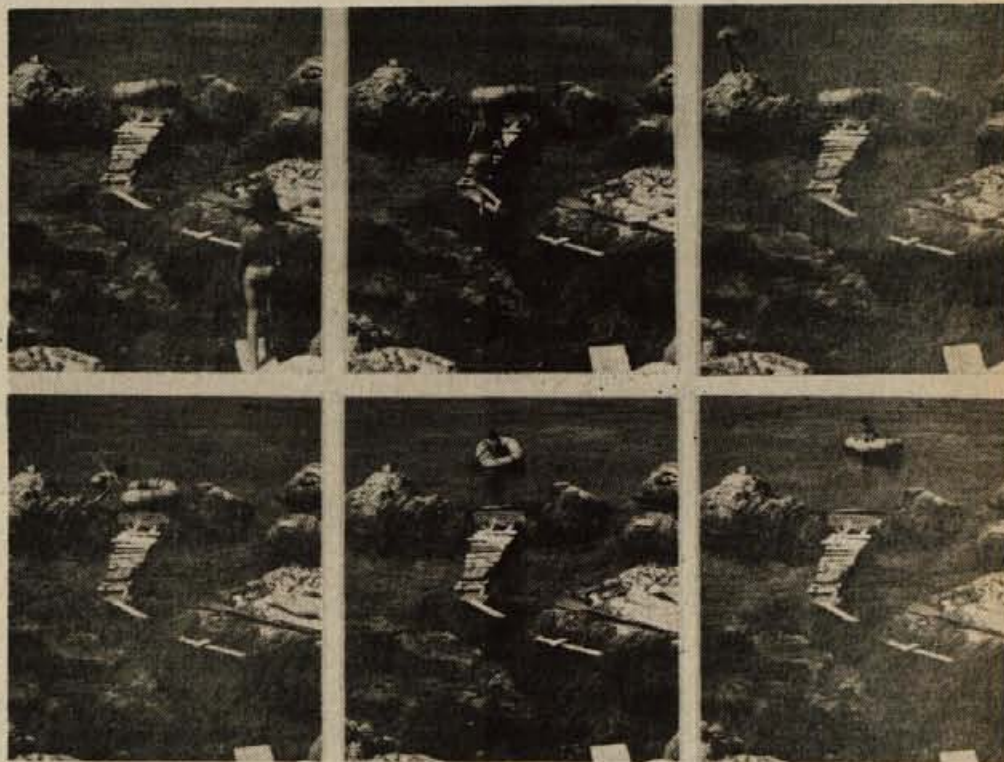
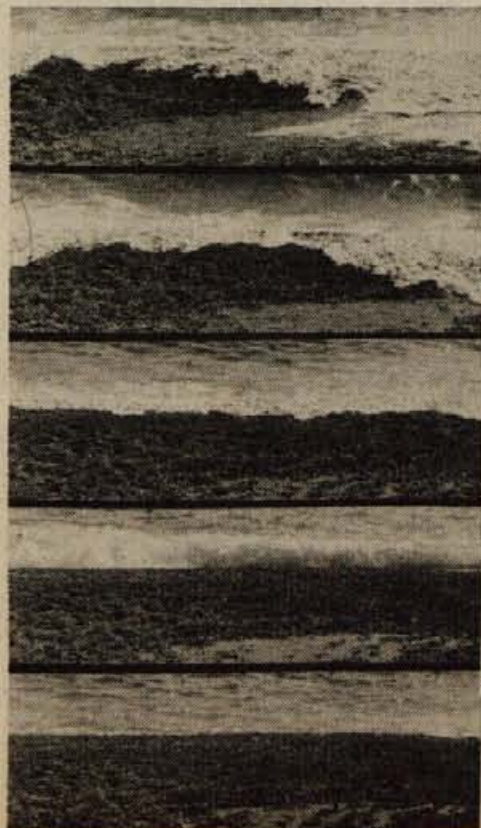
Ce me kdo vpraša, kakšen fotografski aparat naj kupi, mu bom svetoval najboljšega, pa čeprav je začetnik. On potrebuje najboljšo tehniko, mojster si lahko za šalo privoščiti fotografiranje z boksovko.

Sam uporabljam fotografski aparat japonske izdelave Mamyia C 330. Z njim sem zadovoljen in nočem imeti večjih želja, ker gredo v stotisoče starih dinarjev.

Pri delu v temnici potrebujemo na povečevalniku dobro optiko, ki bo narisala ostrino zrna tudi na robovih povečave. K standardni opremi sodi še ekspozicijska ura, najboljša je elektronska.

Kakšne so razstavne možnosti, zlasti kako je s samostojnimi razstavami?

Na kilometre sten je na voljo v galerijah, razstavnih dvoranah in salonih, kajpada je tudi razstavljalcev mnogo, zato so tudi možnosti razstavljanja precej ome-

Tea gre veslat

jene. Danes bi že skoraj vsak, ko pride prvič iz temnice s povečavami, rad te prvence pokazal javnosti. Vsem se mudi do uveljavitve. Razstave so pa žalostni prikazi tehnično slabih, nedodelanih, nedoživetih fotografij. Ni čudno, da nas zaradi takih spodrseljav ne jemljejo resno. V velik riziko se spušča tisti, ki si upa v eni noči napraviti toliko dobrih fotografij, da jih je dovolj za eno razstavo.

Mnogo trdega dela in precej samokritičnosti je potrebno za kolekcijo dobrih fotografij.

Zgodilo se je, da je nekdo zasedel razstavni prostor večkrat s svojimi domisljicami in si jemal prostor v zasebno last. Menim, da je to egoistično in nedopustno. Kranjske galerije vodijo demokratično politiko tudi do fotografov. Videli smo precej dobrih razstav in seznanjeni smo s sodobno slovensko fotografijo.

Vaše izkušnje z dosedanjih razstav, kaj pomenijo razstave za ustvarjalca, katere uspehe oziroma priznanja ste dosegli?

Večkrat sam sebi in drugim, če me le hočejo poslušati, zatrjujem, da ne bom nikdar več sodeloval na fotografskih razstavah, ker ugotavljam, da so fotografski listi, ki se nam vrnejo z razstav, uničeni. Imajo poškodovane robove, zlomljene vogale, luknje od žebeljev. Mar ni to jasen dokaz, da niti muzealci niti galeristi, ki imajo opravka z našimi deli, niso osveščeni, da so te fotografije likovna dela enakovredna drugim likovnim izdelkom.

Izjemne so razstave, odkoder dobim fotografije take, kakršne sem poslal, s priloženim katalogom in včasih tudi kritiko. Vesel sem, da so bile moje skromne fotografije komu všeč, da si jih je ogledal in o njih tudi spregovoril.

Število nagrad mi ne pomeni več toliko kot včasih.

Uvrstitev mojih fotografij v slovensko kolekcijo, ki je prikazala našo sodobno fotografijo v Beogradu in uvrstitev v zvezno kolekcijo, ki bo razstavljena v inozemstvu, sta zame največja dosežka.

Je dolga pot do mojstra?

Precej dolga. Po pravilih Foto kino zveze Jugoslavije tako dolga, da nikomur ne svetujem ukvarjati se s fotografijo samo zato, da bi postal mojster. Prej bo uspel kot fotograf obrtnik.

Fotografski klubi združujejo ljubitelje fotografije in fotografe, ki za svoja dela,

predstavljena na žiriranih razstavah, dobe po posebni tabeli za vsak fotografski list določeno število točk.

Seštevek točk, nagrade, kvalitetne fotografije dajo pogoje za fotografske nazive. Prvi naziv je fotograf III. razreda, sledijo fotograf II. razreda, I. razreda, kandidat mojstra fotografije in mojster fotografije. Poleg naših so tudi mednarodni nazivi.

Ko pošljamo na razne fotografske razstave po Jugoslaviji in zunaj nje svoje izdelke, smo v stalnem tekmovanju drug z drugim. Takšnega tekmovanja se počasi vsak naveliča, posebej še, ko primerja tovrstne razstave z likovnimi saloni grafike, risbe in drugih likovnih eksponatov. Kultura je uživanje lepega, ne pa mučna tekmovanja za točke.

Katera motivika vas trenutno zaposluje?

Trenutno me zanimajo hiše. Čim starejše so, raje jih fotografiram. Hiše imajo obraze, ki se starajo kot ljudje. S tistim, kar dobim na negativ, nisem zadovoljen, želim spremeniti oblike tako, da nastane popolnoma drug odnos elementov. Hiše, ki jih prikažem na fotografijah, sploh ne obstajajo, nič skupnega nimajo s prvotnimi fasadami, strehami in okni.

Podrti hotel Park

Štiri pesmi

V mreži

Tako je čudno moje stanje.
Z maločem se strinjam
na tem »božjem svetu«
in tako pogosto
kimam v znak »soglasja«.

Mozeg moj opikale so mravlje,
tok zavesti
se suši v lobanji,
poniglavi strah maši
praznino.

Kapljice strahu
obkrožajo sklerotično mi glavo,
sprt z okoljem sem že spet
izgubil partijo igre, ki je
ne znam igrati.

Vsepovsod nastavljene so zanke:
ni prostora, da bi jim ubežal,
lahko le podlo spretno se izmikam.
Po stopnicah pa trklja se k meni
otroški glas.

Tako je čudno moje stanje.
Z maločem se strinjam
na tem »božjem svetu«
in tako pogosto
kimam v znak »soglasja«.

Krilati izbruh (v prazno)

Globljega stika ni med nami.
Življenje poplavlja vsakogar
po svoje.

Včasih sam sebi sem tuj;
ne vem, kako bom preživel.
V meni kar naprej spopadajo
se divje mravlje,
krog njih neprestano zidam
jez iz razuma.
Toda kadar poženo jim krila,
ni zidu, ni razuma,
ki bi jih zajezil.

Med nami, bližnjimi,
notranjega ni stika,
življenje zaliva vsakogar
po svoje.

Klic po koncentraciji

Vsak si svoj svet
po svoje ustvarja.

Pod mlino na veter
Janezu gospod Kihot umerja
nov red;
gospod pod palmami,
v vonj kafre ovit,
je s čudeži hotel
spremeniti svet,
nasititi lačne množice
z oljem, ribami in vinom,
figami, soljo
in z mirom;
črni Ali v belem ringu
pleše
za črne brate
in proti nasilju.

Pod smolnato dišečimi oblaki
z zobmi meljem
suhe borovnice –
počasi, prav počasi
zbiram svoje misli.

Klovn na rokah

Ljudje, rastline, živali,
ne poznate me še!
Resen je moj obraz
in ptice vedo,
kako zanesljivo akustičen
je naš vrt.

Ampak to je samo videz.
Na znotraj sem cvrkutajoče razbeljen
humorist,

peklensko radoživ klovn.
Z napačnim pogledom na svet.
Velik razvratnež.
Solidno po modi oblečene poštenjake
slačim do solidnih barab,
pravovernim
podtikam heretični katekizem.

Srnci krvoločno pluje sluznica
skozi malinasti gozd.
Belo lisasta brezica
nerodno posnema medveda.
Držeč v gobcu orehovo jederce,
volk veвериčje elegantno skače
s krošnje na krošnjo.

Včasih pa se zgrozim:
pod poštenim obrazom
zalotim poštenega človeka.
(Kako le vzdrži!)

Ljudje, rastline, živali,
ne poznate me še.
Resen je moj obraz
in ptice vedo,
kako zanesljivo akustičen
je naš vrt.

Ampak to je samo videz.
Na znotraj sem radoživ humorist
in med spakami kdaj zasačim
tudi samega sebe.

Pesmi

Tvoje sanje, moja draga

1.
z antikvarnim ključem
odpirava vrtna vrata,
zapuščena temno plava trava
do prsi,
na policah krhke skodelice
iz kitajskega porcelana.
obirava grah,
velik kot buče.

sanjaš me,
kako jem zrezke
v obliki vijoličastih majic,
drugič me sanjaš
v vrtu,
ki je bil zraven tvoje hiše.

ne ljubiva istega človeka.

2.
v prvem mraku ima
cerkev na hribu še rahel
odtenek barve,
zvezde skakljajo v daljnogledu,
odkar radovedno hodim drugje,
vidim dvojno mavrico
okrog meseca
in jupiter bo bleščal celo zimo.

imaš me za udobno prezimovanje.

3.
bistro si krojim svoj čas,
vse niti igre vodim
in nesreča prihaja nad mojo glavo.

drobna estetika mojih prostorov
se podreja ljubezni.
prišla je od oči,
zato se skrivaj
vračam k njenemu telesu.
ponosno gledam,
kako raste zamolklo sivi otrok,
dimasto rjave oči
gladki kamen
in nobenih nežnosti.

pogoltnem vse,
ki pridejo,
povem,
da nismo več,
da anarhistično prihajam nazaj
z izgovori,
ponosno,
in se za vrati slačim.

želim biti
premagana ženska,
po nepoštenem boju.

1.
 merim se po oblačilih,
 tako zelo primernih prostorom,
 ki jih obiskujem,
 sprehodom v položne griče,
 pogled skladičen z barvo neba
 med mrakom in nočjo,
 skladičen z dnevom,
 ko je čas za mirovanje,
 da pride noč z visokimi
 mrzlimi klasičnimi zvezdami,
 z ostrim in jasnim zrakom
 (ne da se več
 skrivaj v globoke gozdove),
 srce se napolni s tistim
 neizrekljivim,
 ko greš lahko daleč,
 pa se ne smeš premakniti,
 vse to ti besno pripovedujem,
 nato se delam noro,
 moje bele miši so
 sajast portret,
 skrivaj naslikan po spominu in skrit,
 zamokle barve,
 imenovan sonce,
 vse sladke podobe
 z vrtnicami na zlatem
 neskončnem nebu,
 sama sreča sreča,
 spet me nekdo
 z novimi rožami prihaja
 slačit.

2.
 čudne domine so to,
 zapletene formacije
 mirnih vojakov
 na gladki plavi travi.
 sestop bleščeče žuželke
 (metulja verjetno
 ali skarabeja)
 iz nedolžnosti, poezije
 je klasična skulptura
 klečeče ženske,
 elegantne roke
 polne hrepenenja, želja in
 predanosti
 božajo najljubše telo
 v skritih prostorih skrivaj.
 in bujno novo življenje
 je izbrano za zanimanje,
 mehka noč prihaja
 za zlatim nebom mraka,
 vlažne črne sence smrek
 so se skrile,
 odtajam se za ljudi,
 ki me ljubijo.

3.
 imam še rdečo lutko,
 vžigalnik,
 v prstih znane oblike.
 pravim,
 da se v predmete preselijo
 duše odhajajočih.

Četveri glasovi Quadrophonia

zraslo je trepetlikovo drevo,
 popasem zelenje v svoji vasi.

morda se to da veselo zamenjati,
 popasti dreveje v višini tretjega
 nadstropja,
 narediti marjeticam veličastna debla.
 molčeč močvirski duh
 se je dvignil iz gnile zelene megle.

Dominique: Elegije

Siva

Megllice se dvigajo
 Megllice se dvigajo in skozi
 sili pozno sonce
 Tako drvimo skozi to nebesno

Zavoji si sledijo
 in požirajo redko zelenilo

Samo sivina ostaja
 in misli se v kopreni prihajajočega
 večera oblačijo v žalost
 Pogledujem proti vrhovom gora
 kot da bi od tam pričakoval
 nekaj kar bi me lahko rešilo mōre
 Ljudje vstopajo in izstopajo
 Neprizadeti

Danes
 ko sem odšel — kot da bi pustil
 sanje umreti — ko sem šel
 Tako me je stiskalo nekje v grlu
 in vednar sem se premagal
 da nisem zajokal s teboj ob slovesu

Rad bi hekomu povedal
 Potožil bi rad nekemu ki je tako sam
 kot jaz
 pa so vsi videti srečni
 in ne upam si skaliti njihovih misli
 na sonce na praznik na ljubezen

Megllice se dvigajo
 in nebo drhti od rdečega bliska
 Saj bo razpadlo
 saj se bo razklato na dvoje
 Toliko je luči
 da bomo vsi oslepeli
 tudi tisti srečni
 ki bi drugače zgoreli na svojem soncu
 tudi tisti
 ki se bodo za praznik napili
 in tisti
 ki bodo ljubezen delili kot hostijo

Megllice se dvigajo
 in samo jaz bom ostal usodi navkljub
 žalosten

Počasna

Časa pa ne premakneš

Mislil da drvimo vedno hitreje
 ubežimo pa ne
 ker ne moremo pustiti
 otožnost neopevano

Takrat v začetku so bili cvetovi
 in psi in komaj zaznaven vonj
 po pričakovanju
 Takrat
 Da takrat je bila pot široka
 in tlak je dišal po svežem dežju
 Travam sem se predajal
 V občestnem jarku sem iskal
 majhne svetilnike
 ki naj bi mi kazali smer
 po tej dolgi strašni strmini
 ki me polni z modrino

Zdaj sem se ustavil
 Čisto negiben opazujem drvenje
 in nesmiselno prerivanje
 Vsi boste prišli na vrsto jim upijem
 Vsi boste dohiteli sebe
 in pustili koga za seboj

Zmaga bo vaša
 kot je poraz moj

Pohabljeni
 znani obrisi mesta so že pred menoj
 Zdi se mi
 da sem porabil celo večnost
 za štetje minut
 ko bom zagledal skozi motno steklo
 to smešno urejenost

Čudno
 kako čudno
 da so še vedno cvetovi in psi
 in komaj zaznaven vonj
 po pričakovanju

Tako kot v začetku
 preden sem odšel da bi se ustavil

Dušeča

Zmedeno je to poletje

Kri sili iz sotesk
 in preplavlja z gobavo ponorelostjo
 ceste
 Kaj če se izgubimo
 Kaj če zaidemo in se naenkrat
 znajdemo
 nekje v hropečih močvirjih

Kaj bomo mi Ljudje brez cest

Dobro je to
 da imamo vsaj veter na svoji strani
 da imamo vsaj utripajoče lučke
 v daljavi
 Tja se bomo napotili
 pa četudi nas sanje zavedejo
 Klicali se bomo
 Spomnili se bomo davnih imen
 ki so združevala izgubljene duše

Švignili smo mimo parka
 Klopi so prazne
 Ljudje se ne ljubijo več
 izgubili so srečo

Zmedeno je to poletje

Zmedeno za tri dolge mesece
 ko bi moral zajeti svetlobo in toplino
 za čas ki me vedno mrazi
 da me ne bi bilo strah v temi
 ko mine sonce

Smehljajo pa se mi vseeno oblački
 dobri oblački
 ki me spominjajo nate
 Tako prosojni in krhki so
 da se jim ne upam zaklicati
 naj se spuste dol k meni
 da pozabim

na to noro
 zmedeno poletje

Črtomir Zorec

Literarnozgodovinski sprehodi okrog Kranja

5.

Doslej sem v teh zapisih (1.—4.) popotoval po okolici in obiskal kraje, ki po današnji upravni ureditvi sodijo v občino Kranj. Tako mi je ostal še opis literarnozgodovinskega sprehoda po mestu samem.

— — —

Nekako v zadregi sem: vse do tega zapisa sem se bolj ali manj dosledno držal vodila, da pri vsakem kraju omenjam le one literarno ali kulturno pomembne osebe, ki so bile tod rojene — torej domačine.

Zdaj, pri prehodu po Kranju, bom moral ubrati drugačno merilo: kajti ne gre, da bi ne omenjal mož, ki so bili za razcvet kulture v mestu še kako pomembni — pa čeprav Kranj ni njihov rojstni kraj. Tako, za primer, ne morem iti mimo imena pisatelja dr. Janeza Mencingerja, ki je več kot dolgih deset let predsedoval kranjski Narodni čitalnici in bil kot tak pravi vodja kulturnega življenja v mestu. Tudi mnogo imen drugih mož, ki so se v Kranju ustavili za krajši ali daljši čas, kot študentje gimnazije ali pa bili tu zaposleni ne morem iti. V mislih imam Matijo Valjavca, Janka Kersnika, Ivana Tavčarja, Ivana Preglja, Ivana Kolarja, pa Franceta Terseglava, Mihajla Rostoharja, Rudolfa Maistra, Iva Šorlija in še nekatere druge pesnike in pisatelje.

— — —

No, to vodilo mi daje pravico, da v zapis o kranjskih velmožeh vstavim naše najzlahtnejše ime — ime pesnika doktorja Franceta Prešerna. Resda je bilo njegovo bivanje in poklicno udejstvovanje v Kranju kaj kratko: komaj 28 mesecev... (Torej ne tri leta, kot radi govorimo in pišemo — v Kranju je pesnik živel le zadnje tri mesece leta 1846, celi leti 1847 in 1848 ter prvih 39 dni leta 1849.)

Ceprav je Prešeren v Kranju postal vendarle že sam svoj gospod (šele kot dozorrel šestinštiridesetletnik!) in da je svojo advokatsko pisarnico po vsem sodeč izvrstno vodil, je pesniški žar v njem že zdavnaj ugasnil. V Kranj je prišel utrujen in zaargrenen mož pravzaprav le umret...

Nič drugače ni bilo s pesnikom Simonom Jenkom. Tudi on je prišel v Kranj že bolan. V juliju 1869 je vstopil v pisarno odvetnika dr. Valentina Prevca — že tri mesece kasneje (18. oktobra 1869) je rahli plamen čutečega pesnika iznenada ugasnil.

Zdaj oba naša pesniška prvaka družno spita v zemlji starega kranjskega pokopališča. Tako sta našla tudi v daljnem nemškem Weimarju svoj skupen posmrtni počitek velikana nemške književnosti — Johann Wolfgang Goethe in Friedrich Schiller. Prav naključna primerjava konca poti pesnikov majhnega ljudstveca s pesnikoma velikega naroda. Otožni marche funebre pa je obema pesniškima paroma enako izzvenel, ko sta se podala čez reko pozabljenja v Had...

Še tretjega velikega slovenskega moža je sprejela vase zemlja kranjskega mesta. Bil je to Naklanec dr. Gregor Voglar, Carbonarius de Vieseneck, zdravnik ruskega carja Petra Velikega in njegov diplomatski odposlanec. Po eni od teh napornih poti je na povratku iz Rima v Kranju obnemogel, zbolel in umrl. Pokopan je bil na starem pokopališču ob župni cerkvi; groba ni več. Prah velikega zdravnika in diplomata se je porazgubil pod tlakom mestnih ulic. — Voglar je živel v letih 1651—1717.

— — —

Kranjčan po rodu je bil veliki humanist, mecen in svetovljan Jožef Anton Schiffrer plem. Schifferstein. Prav letos bo poteklo tristo let od njegovega rojstva (27. aprila 1677). Dom njegov je bil v neki hiši, ki je stala v klanecu, ki mu sedaj pravimo Vodopivčeva ulica. Verjetno še mladenič se je speljal v svet, na Dunaj. Tam je po letih učenja dobil ugledno službo dvornega kaplana in spovednika cesarice Eleonore, soproge Leopolda Prvega. Po obdobju zveste službe na dvoru je bila Schiffrerju dodeljena bogata župnija v Laa, mestecu severno od Dunaja. Tu je naš rojak služboval kar celih 42 let! Kot dober gospodar si je pridobil znatno premoženje. Saj si je kupil graščino v Preddvoru in celo

župnijo v Mengšu. Hkrati je bil tudi kanonik ljubljanske škofije. Njegov plemiški grb na eni od hiš nasproti stolnice kaže na Schiffersteinovo nekdanjo častno službo v Ljubljani.

V našo kulturno zgodovino se je Jožef Anton Schiffrer plem. Schifferstein zapisal kot velikodušen mecen, utemeljitelj bogatih ustanov, iz katerih naj bi se plačevali stroški za šolanje njegovih rojakov — toda izrecno ne le za duhovski poklic, pač pa tudi za vse ostale svetne poklice. Številni naši izobraženci so tako dokončali študije le s Schiffersteinovimi denarji.

Vsekakor bom skušal tega zanimivega rojaka predstaviti temeljiteje v eni od prihodnjih številok Snovanj.

Med stare, že kar precej pozabljene Kranjčane, velja šteti tudi zdravnika, pisca razprav o koleri, Florijana Sentimerja, po svojih prednikih domnevno francoskega rodu.

Rojen je bil ta zanimivi mož dne 6. februarja 1786 v Kranju, v hiši, ki — sicer prezidana — še stoji v kotu nekdanje Cerkevne ulice (zdaj Tavčarjeva ulica).

Sentimer je kot zdravnik služboval skoro po vsej Evropi, tako tudi v Španiji in v Parizu. Kot vojaški zdravnik je z Napoleonovo »veliko armado« dospel l. 1812 prav v Moskvo. Tu se je poročil in ostal v ruski službi. Njegova specialnost je bil boj proti koleri, ki je bila v onem času skoro neozdravljiva. Vse kaže, da so si zdravniki tedaj bolj prizadevali za čim učinkovitejšo preventivo kot za brezupno zdravljenje. Umrl je dr. Sentimer v Rusiji ali kje na poti proti domovini po l. 1836. Nihče ne ve za njegov grob, vsaj pri nas ne. Imel pa je mož dve hčeri — mar kdo od njunih potomcev še živi?

Vsekakor pa velja poudariti tesno prijateljstvo med zdravnikom Sentimerjem in slovenskim pesnikom — čbeličarjem dr. Jakobom Zupanom. Le-ta je našemu kranjskemu rojaku napisal tudi pesem — hvalnico: »... zdravniku iz Kranja, pokošenimu od kolere na Ruskim«. Pesem je imela še podnaslov: »Kam Kranjci ne gre«.

No, ker sem že v besedi o zdravnikih, se moram pač pomuditi še pri dveh Kranjčanih. Najprej pri kirurgu Antonu Hayneju

Literarnozabavni klub v Kranju l. 1880 (tretji z leve v zadnji vrsti je dr. Ivan Tavčar)

Valentin Mandelc (1837–1872)

(rojen l. 1786, umrl l. 1853 na Dunaju). Mož pa ni bil le zdravnik-kirurg, pač pa tudi izveden slikar. Posebno slovi njegova panorama Kranja iz sredine preteklega stoletja. Anton Hayne je bil bratranec nemškega pesnika Heinricha Heineja (ki se je prvotno podpisoval kot Hayne). Ena od potomk kranjskega kirurga je tudi bila pred leti umrla slovenska pesnica Ada Hayne (poročena s pesnikom Igom Grudnom). Kje je stal rojstni dom Antona Hayneja, še nisem mogel dognati, saj je bilo v rokah te bogate, iz Nemčije priseljene rodbine, kar več hiš v mestu. Eni od teh hiš na glavnem trgu se še vedno po domače pravi »pri Hajneju«.

Zdravnik (in ne le živinozdravnik, kot menijo manj poučeni) je bil tudi leta 1808 v Kranju rojeni (sedaj Tavčarjeva ulica št. 25) dr. Janez Bleiweis. Mož, ki mu današnji čas gotovo dela hudo krivico, je bil sredi preteklega stoletja nesporen voditelj slovenskega naroda. Ustanovil (in bil njihov urednik celih 38 let) je tudi Kmetijske in rokodelske novice. Le-te so bile v letih svojega izhajanja politični in kulturni vodnik Slovencev, vsaj v prvih desetletjih. Bil pa je Bleiweis resda bolj konservativen, ni bil kak revolucionar. Toda slejkoprej je bil vztrajen borec za narodnostne pravice.

Bil je pravi realista: »Mož ni napadal z drznim naskokom, a branil se je vztrajno in z žilavim odporom, ne umakniviši se niti za ped in šele kadar se mu je zdel čas ugoden, je oprezno korakal naprej in zasedel sovražno postojanko.«

Mar le zato, ker ni bil lahkomišelni zaletel, ne zasluži spominske plošče na rojstni hiši? (Na hiši, v kateri je dr. Janez Bleiweis umrl, taka plošča obstoja – Ljubljana, Ciril-Methodov trg št. 15). Mar so zato tudi ulico v Kranju, prej Bleiweisovo, preimenovali v Tavčarjevo. In v Ljubljani Bleiweisovo cesto v Prešernovo? (V Zagrebu jim ni nerodno, da se ena od velikih ulic v novem delu mesta imenuje po našem Bleiweisu, prvem Slovencu, ki ga je imenovala Jugoslavenska akademija znanosti in umetnosti za svojega pravega člana.)

Zanimiva zdravniška osebnost – no, saj je bil le kirurg... – je bil Tomaž Pirc. Rojen je bil l. 1813 v Kranju, v hiši, ki nosi zdaj tablico: Cankarjeva ulica št. 17. Oče njegov je sicer želel, da bi fant postal čevljar – a bister deček je pobegnil od doma in se v Ljubljani izučil za kirurga – porodničarja. Svojo kranjsko ordinacijo je Pirc imel na današnjem Titovem trgu št. 14. Tu je svoje ranocelnštvo in padarstvo opravljal celih 14 let (1836–1850). Pozneje je bil prestavljen za okrajnega zdravnika v Trzič, kjer je leta 1880 tudi umrl.

Tomaž Pirc je bil posebej in hudomušnej, pri tem pa je zaradi svoje poklicne spretnosti slovel po vsem Gorenjskem. V

Prešernovem času, ko se je mesto znašlo v revolucionarnem letu 1848, je postal Tomaž Pirc »vojaški« zdravnik pri Narodni straži.

V dobro Tomžu Pircu je treba šteti njegove obiske pri bolnem pesniku. Ne da bi ga posebej klical, je Pirc sam od sebe prihajal k bolniku in mu lajšal trpljenje.

Z zdravnikom in kirurgom moram vsekakor pripisati še ime starega kranjskega lekarnarja Karla Šavnika, ki je bil tudi dolgoletni župan kranjski. Iz tega rodu je izšlo kar več slovečih zdravnikov.

V popolno pozabo pa je utonilo ime znamenitega živinozdravnika in strokovnega pisatelja Simona Strupija (1813–1880), Kranjčana po rodu.

Skoro vsi velmožje, ki jih Kranj šteje med svoje domačine, so bili rojeni v središču mesta – le dvema od teh je stekla zibel nekoliko iz mesta ven. Poznejši ljubljanski knezoškof Jernej Vidmar (1802–1883) je bil rojen v Lajhu, v hiši, ki je stala na mestu sedanje usnjarne. – Tudi pisatelj, dramatik in prevajalec Valentin Mandelc (1837–1872), Jenkov srčni drug, eden izmed vajevecev, je bil rojen v revni hišici pod mostom (ob Savi, pod sedanjo gimnazijo).

Mimo Valentina Mandelca, ki ima že utrjeno ime v slovenski literarni zgodovini, so bili v Kranju rojeni še nekateri drugi pesniki in pisatelji, četudi niso po obsegu svojega dela segli med zvezde. To so bili: pisatelj in dramatik Ivan Rozman (1873–1960), pesnik Leon Engelman (1841–1862), pesnik Gustav Strniša (1887–1965), pisatelj Franjo Roš (1898–1976) in drugi.

Zgodovinarji, ki jih sme Kranj šteti med svoje domačine, so le trije: profesor Nikolaj Omersa (1878–1932), profesor Franjo Bradaška (1829–1904) in arheolog Valter Schmid (1875–1951). – Med zgodovinarje, ki so zaslužni za Kranj, je treba vsekakor prišteti tudi Železnikarja, dekana Antona Koblarja (1854–1928).

Častno mesto v galeriji kranjskih rojakov prav gotovo zaseda tudi izumitelj fotografije na steklo Janez Puhar (1814–1864), kateremu so nedavno odkrili spominsko ploščo na njegovi rojstni hiši v sedanji Reginčevi ulici. Bil pa je Puhar zraven vsega še dober pesnik in glasbenik.

To, glasbenik in pevski organizator, pa je bil tudi šolnik Janko Žirovnik (1855–1946), domačin iz Kranja. Pa še znan sadjar je bil.

Zaradi vsaj približne popolnosti tega zapisa velja tudi omeniti nekatere Kranjčane, ki so bodisi svoje življenje posvetili mestu ali pa kot tukajšnji rojaki ponesli sloves Kranj v svet: gospodarstvenik

Rojstna hiša dr. Janeza Bleiweisa v Kranju (Tavčarjeva ulica)

Hiša smrti Simona Jenka v Kranju (Tomšičeva ulica in Pot na kolodvor)

Fidelis Terpinc (1799–1875), politik Peter Graselli (1841–1933), umetnostni zgodovinar Karel Dobida (1896–1964), mecen Franc Babič (1868–1913), politik in župan Ciril Pirc (1865–1941), naravoslovec-ornitolog Gvido Sajovic (1883–1920) idr.

Tudi likovna stremjenja so bila v Kranju vselej prisotna. Saj so imeli v mestu svoje slikarske delavnice Layerji, Egartnerji, Wissiaki, Goetzli in Bradaški. Svoje stvaritve pa so zapustili Kranju tudi nekateri umetniki iz naše polpretekle dobe. Takom npr., Fran Berneker, Frančišek Smerdu, Peter Loboda, Ivan Sajevec, Ivan Zajc in Lojze Dolinar. Nadih svoje žlahtne arhitekture je Kranju posvetil mojster Jože Plečnik s svojim asistentom Nandtom Jociфом. Tudi arhitekt Marijan Sorli se je zapisal v zgodovino oblikovanja kranjskih urbanih sosesk.

In na koncu teh petih sprehodov, ki so se izcimili že kar v pravcata potovanja: le kaj bi bilo narobe, če bi v Kranju, v Prešernovem Kranju, na primeren način obeležili hiše, v katere so pesnika vodile stopinje, ko je tu bival. V mislih imam nekdanjo sodnijo, kazino, graščino Kieselstein, slaščičarnico Kumer, Mayerjevo gostilnico nasproti cerkve, gostilno Jalen, prostor, kjer je stala Stara pošta in zemljišče nekdanje gostilne Beksel, staro šolo, gostilno Gaštej in prostorček, kjer je stala čuvajnica ob savskem mostu. In še Šempetrska graščina je tu in stražarnica ob starnem rotovžu, kjer se je Prešeren mudil kot »vojaški« sodnik Narodne straže.

In da bo žalost naše nemoči še bolj popolna, povem, da je fasada hiše, v kateri je doktor France Prešeren živel in umrl, najbolj zanemarjena izmed vseh v ulici, najbolj siva, najbolj prašna – pa nam je mojster Plečnik vendar tako naročal: to hišo morate poveličati, nenehno skrbeti zanjo, od sosednjih hiš jo oddeliti s pozlačenimi polstrebriči, to staro hišo varujte kot punčice svojih oči, saj so na stropovih sob v prvem nadstropju še hlapi pesnikovih izdihov...

Trgovine in banke nenehno obnavljamo – za restavriranje Prešernove hiše pa ni nobenih sredstev... Zakaj je tako?

dr. Cene Avguštin

Kiparstvo Jožeta Volariča

Don Kihot

Z razstavo v Trzinu sredi meseca aprila se je Jože Volarič prvič z večjim izborom predstavil gorenjskemu občinstvu.

S kiparstvom se Jože Volarič sklenjeno ukvarja dobrega pol desetletja in je v tem času prehodil že nekaj razvojnih stopenj, od katerih je vsaka zapustila v kiparjevem opusu določeno sled.

V Volaričevih prvencih so se najprej začeli uveljavljati modni dekorativni elementi. Kazalo je, kot da se bodo njegova prizadevanja razvijala predvsem v smeri uporabne umetnosti. Toda ob tesnejšem stiku s figuralnim likovnim območjem je pri kiparju začelo rasti zanimanje za bolj pripovedne oblikovalne teme. Tako se v tej fazi srečamo s prvimi poskusi Volaričevega upodabljanja različnih zgodovinskih oz. literarnih tem: likovne realizacije te vrste pa so v svojem izrazu še močno poenostavljene in so pogosto še trdno navezane na oblike uporabljenega gradiva — na odpadno železo, iz katerega Jože Volarič s pomočjo varilnega aparata oblikuje svoje podobe. Preprostost oblik, neproporcionalnost posameznih delov človeške ali živalske figure, drža telesa, izraz obraza daje tem plastikam nek naiven izraz. Iz tega časa izvirajo Volaričevi prvi stiki s slovensko in hrvatsko naivno umetnostjo in njenimi razstavnimi prireditvami. Toda že v tem obdobju se začno pri Volariču pojavljati nekatera dela, ki so posledica načrtnega opazovanja narave, pa naj bodo to živali, ljudje ali predmeti. Vsekakor spada med prve znanilce nove usmeritve skupina plastično prepričljivo oblikovanih in razgibanih živalskih figuric. Te anatomsko bolj dognane oblike upodobljenih živali so prinesle na Volaričeve razstave prijetno spremembo. Uspeh in priznanje sta kiparja vzpodbudila, da se je v tem slogu lotil tudi večjih kompozicij. Tako so nastala dela: Don Kihot, Minister Gregor in Krpanova kobilica, Samorastniki itd. Razumljivo je, da se ob materialu in tehniki, ki ju uporablja Jože Volarič, upodablja ne more spuščati v detajle, temveč računa z učinkom, ki naj bi ga razstavljenemu delu podelila groba, a slikovita obdelava površine in njegova postavitve v nasprotno luč.

Knežji kamen

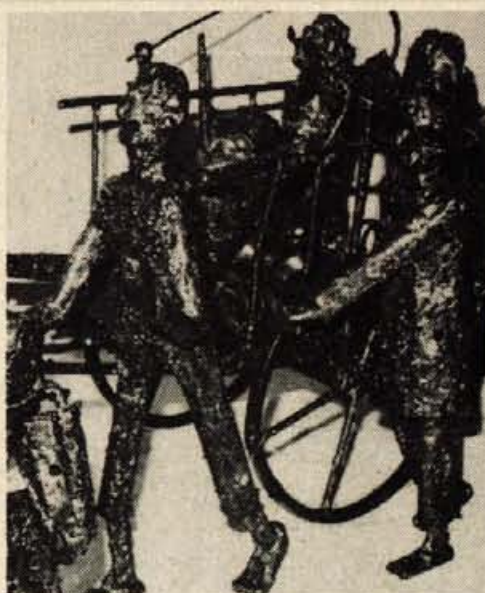
Bik

Samorastniki

Nejč Slapar

Zapis ob robu

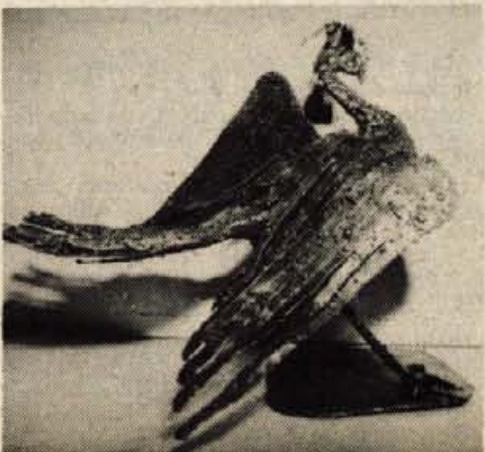
Samorastniki (detajl)

Knežji kamen (detajl)

Minister Gregor in Krpanova kobilica

Ljubzenski ples tajnika

Razširjeno je mnenje, da je vsaka oblika civilizacije povezana z uporabo posebnih tipičnih znakov ali sistema znakov. Od teh je odvisno delovanje človeškega mišljenja, ker je človeku verjetno prirojena lastnost, da odkriva, tolmači in uporablja znake. Med jezikom in znakom je tesna zveza kar opravičuje gestikuliranje med pogovorom. Črka ali znak sta torej isti pojem, ki v najglobljem smislu okarakterizira prenašanje misli.

Znak predstavlja v slikarstvu del ali kombinacijo sredstev čigar prisotnost je izrazne in ne samo estetske narave. Znak ovije ali prekrije predmet, okarakterizira dejanje ali gib – včasih celo misel samo. Pojavijo se procesi, ki jih imenujemo strast ali občutek... Na vse to lahko odgovorimo samo z enim: Slikani ali pisani znak prevzema simbolično funkcijo, vendar znak ni samo simbol v pravem pomenu besede – označuje tudi tisto kar je že vnaprej določeno. Vklaplja se v točno določen socialni kontekst. V kolikor nosi v sebi posebno sporočilo je to povsem emocionalnega značaja po analogni zvezi, ki je odprta širokemu spektru tolmačenja. Še bolj globoko poimenovanje preide na nivo subjektivnega.

V trenutku, ko izgine slikanje vidne stvarnosti, to je figuralka, preide vsa sodobna umetnost v izrazni medij znakov in simbolov. Slika se je torej znašla na pragu dveh svetov: notranjega in zunanjega in pojav znaka je odraz tega srečanja.

Znak kot točno določena grafična forma tj. črka ima v vsem konkretnem izražanju poseben pomen. Črka, katere oblika bazira na osnovnih geometrijskih likih je postala nenadoma prefinjeno izdelana in uravnotežena grafična in izrazna oblika. Še več – niz enakih črk, razporejenih v točno določenem redu nam daje zanimivo izdelano teksturo, ki se po obliki približuje popartistično obdelani ploskvi, vendar v veliko bolj globoki in razburjajoči obliki. Prvotno sporočilo se je torej vtihtapilo v neizmerno mnogo znakov in nehote se vprašamo v kako drobni teksturi ga lahko še iščemo. Ali ne postane v danem trenutku vse skupaj res samo TAPETA? Prvotna misel, ki se je skrivala pod plaščem črke se je razvrednotila, postala je okrasna tekstura, ki nas kljub raznolikosti »moarejev« ne vznemirja več.

Morda je prav ta tehnična dovršenost ali »mehanizacija uma« vzrok, da me Zagoričnikova razstava v Prešernovi hiši ni navdušila. Nizi črk ali posamezni deli tapet bi MORALI nositi sporočilo. Križanje rastrov vseh vrst je star pojav, ovrednotiti ga pa je sila težka naloga, ki zahteva veliko več kakor golo programiranje stroja in določanje tonsko uglašeni ploskev na primeren format. Pod steklom bi lahko visele tudi tiste prave tapete, ki jih kupujemo v trgovinah na drobno, tiste, ki ne puščajo nikakršnega sporočila in so zgolj dekorativni element v vsakdanjem.

V spremnem besedilu k razstavi je med drugim zapisano, da je produkt umetnikove svobode rezultat slučaja. Vprašujem se koliko »umetnin« vržemo proč vsak dan, ko premetavamo fotografske rastre in nam pred očmi nastajajo oblike – milijon oblik –, ki nas za trenutek presenetijo, takoj nato pa nastanejo snet nove, še bolj bogate

in vznemirljive. Pa jih vržemo proč, pozabimo in nikdar več – niti slučajno – se nam ne pojavijo znova. Bila je optična igra, če hočete tudi tonsko uglašena ploskev in morda tudi kontrast. Samo to. Sporočilo, če je bilo, je ostalo nekje v ustvarjalčevi domišljiji, nekje izven meja našega dožemanja in izven meja razumljivega. Morda je bila črka res umetnikov prvotni in najintimnejši simbol. Izzvenel je v prazno. Navkljub vsej prefinjenosti zaporedja je črka izgubila vse svoje estetske vrednote. Premajhna je, tako majhna, da je ne poznamo več. Namesto nje bi lahko ostala samo še pika, gostejše in redkejše pike, ki bi v končni fazi pričarale isti efekt. Morda je umetnik ob takšnem ustvarjanju pozabil, da je pesnik, da je vsak znak, ki ga uporabi povezan z nešteto drobnimi trenutki, ki kristalizirajo njegov izraz, da so črke drobni kristalčki vredni vsak zase posebne pozornosti. Poezija in njena sporočila niso kompjuterstvo in prav tako ne more biti SLUČAJ ZA VSAKO CENO...

Zveza znaka z označenim predmetom je često imaginarna, ker je znak projekcija želje, ki ima namen, da s posredovanjem znaka deluje na realnost, pri tem pa zadrži tajinstvenost tega dejanja in ne odkrije popolnoma zveze med znakom in označenim. Posebne skupine znakov puščajo vtis, da so samo člen v verigi v kateri je tudi umetniku znan samo ta člen in nič drugega. Izgleda, da je umetnik kljub vsemu kar mu je nepoznano povezan s svetom tako, da je njegova naloga ponovno odkriti simbolične sheme.

V stare bukve vrezani bolj ali manj okorni znaki so me nehote spomnili na popisane in razrezane šolske klopi, ki so se mi v nekaterih trenutkih zdele veliko bolj likovno zanimive. Morda nosijo zapisi na klopih mnogo več konkretnih sporočil, ki so povsem razumljiva in nazadnje tudi enostavna. Kakršnokoli prevrednotenje znamenj na bukvah je čisti nesmisel – kot je nesmisel to, da nas nekdo sili prevrednotiti nápise na plotovih ali če hočete tudi na javnih straniščih, dokler niso jasno in dosledno likovno opredeljeni ali prirejeni na likovno govorico. S tem hočem povedati naslednje: Zagoričnik je razstavil vsakdanjost, tisto plat vsakdanjosti, ki beži mimo nas in nas skoraj vedno pušča neprizadete v srečanju. Fotografski prijem je ob vsej svoji razsežnosti in možnostih izraza popolnoma odpovedal. Morda zanimivi zapisi so ostali ali postali zgolj neizrazita ploskev vtkana v sivo in neizrazito ozadje bukovega gozda. Kje je tisto sporočilo, ki sem ga zaman iskal? Kje je vsa tista tajna, ki sem jo zaman poskušal odkriti, in ki bi mi morala šepetati, kričati...? Nisem je našel. Ostala je gola formalnost najbolj enostaven fotografski posnetek, ki ni bil niti zapis trenutka, dinamičnega in zgovornega. Vsakdanjost nas ne vznemirja, posebno ne tista, ki je prilepljena na stene naših bolj ali manj estetsko uglednih sob, niti nas ne vznemirja jesenski bukov gozd v katerem se izgubijo vse misli in so znaki vrezani v bukve zgolj atomi, ki jih je treba poiskati in jim dati ime. Še več. Mnogo iskrenosti potrebujemo pri tem, veliko več kakor samo sivo fotografijo in razstavni paviljon.

Ostala je vsakdanjost in ostala je misel... dovoli če je bila iskrena.

sekretar:
Srečko,
člani:
Karel Šarabon-Jelovski: vzgoja kadrov,
Tone: povezava z NOV,
Nežka: agitprop,
Lojze Podobnik-Švejk: odgovoren za ZSM.

Okrajni komiteji SKOJ so bili postavljeni v vseh okrajih. Težave pa so se pojavile v Kranju in Trzinu. V mestu Kranj je bil SKOJ večkrat razbit, ker je bil sestavljen samo iz legalcev. Prav tako so bile težave v Trzinu, ker je bilo v mestu veliko izdajalcev.³⁷

Na okrožni partijski konferenci 7. junija 1944 so mladinski organizaciji postavili naslednje glavne naloge: vključevanje mladine v vse panoge dela, izvajanje politične vzgoje med mladino, mobilizacija in pomoč vojski, sabotažne, trosilne, pisarne in propagandne akcije, razkrinkavanje bele garde, širjenje literature, obveščevalna služba in kurirske zveze.³⁸ Glavna naloga mladinske organizacije v tekmovalju ob tretji obletnici OF pa je bila izvedba mobilizacije vseh za vojsko sposobnih mladincev tudi tistih, ki še niso bili vojaški obvezniki.³⁹ Poročilo Oblastnega komiteja SKOJ za Gorenjsko iz konca junija 1944 poudarja, da mladina poleg naštetih nalog, prireja tudi mitinge, pobira posojila in druge denarne prispevke, dela na poljih, poučuje v šolah in zbira najrazličnejši material.⁴⁰

Vloga mladinske organizacije je bila posebej podčrtana v nabiralni akciji za pomoč enotam IX. korpusa, ki jo je pokrajinski odbor OF za Gorenjsko razpisal za obdobje od 1. – 31. julija 1944. Okrožnica zahteva, da se mora zbrani material stekati pri gospodarskih komisijah.⁴¹ Če pa ima mladina sama možnost, da vzpostavi stike z enotami korpusa, lahko nabrano blago neposredno izročajo partizanom v obliki darilnih paketov s priloženim pozdravnim pismom.⁴²

Na seji oblastnega komiteja SKOJ za Gorenjsko 1. julija 1944 so sklenili, da morajo vsi za vojsko sposobni skojevci in ilegalni mladinski aktivisti v vojsko. Ugotovili so tudi, da mladina premalo sodeluje v odborih OF. Stanje pa se bo spremenilo, če bo mladinska organizacija dobivala konkretne naloge od odborov OF.

Na seji so kadrovske spremenili sestav okrožnega komiteja SKOJ:

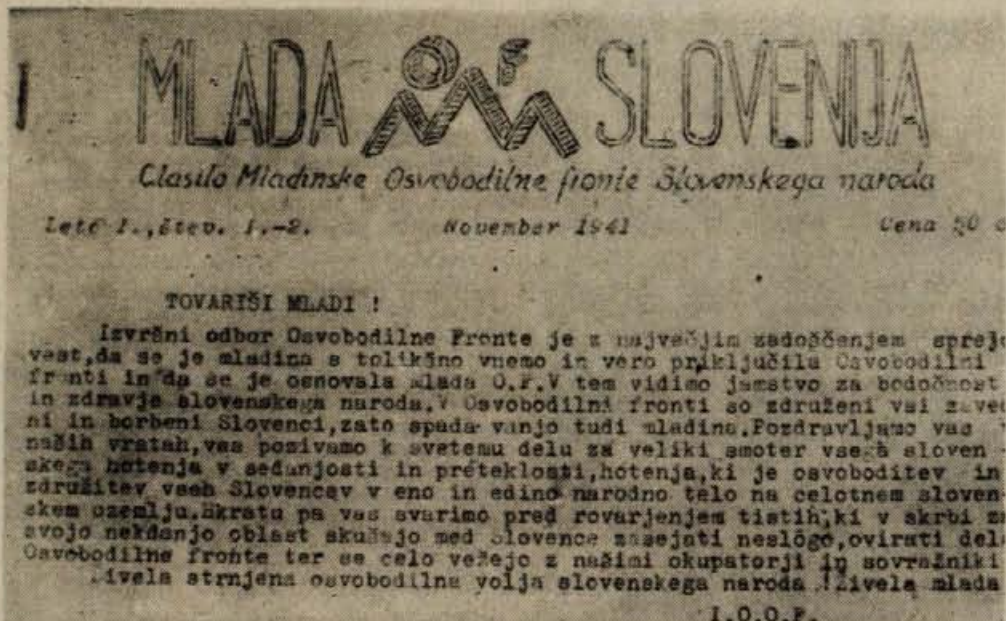
sekretar:
Vida Šinkovec-Janina: začasno odgovorna za ZSM,
člani:
Lojze Podobnik-Švejk: vzgoja kadrov (kadrovik),
Jože Dolinar-Bojevit: povezava z NOV,
Ivan Križnar-Vilko: agitprop,
Milka Petrovič-Mileva: odgovorna za centre in tovarne,

Marija Resman-Špela.
V drugi polovici julija 1944 je članica okrožnega komiteja SKOJ postala tudi Anica Zvikerle-Zmagoslava.

V okrožju je bilo v tem času približno 430 članov ZSM, ki so bili združeni v 110 odborih ZSM, kar je predstavljalo okoli 60 % mladine v okrožju. Organizacija ZSM je bila v tovarnah slabo razvita. V njih je delala mladina iz različnih krajev. Mladinci so bili zelo nezaupljivi. V mestu Kranj je delovalo nekaj skojevcev in odbornikov ZSM, število pa okrožnemu sekretarju SKOJ ni bilo znano.

Kmetom je primanjkovalo delovne sile. Oblastni komite SKOJ za Gorenjsko je izdal proglas »... da naj mladina pomaga spravljati oz. žeti žito...«

V neki vasi v okrožju je deloval mladinski pevski zbor, ki je prirejal mitinge in skeče.

Mlada Slovenija – glasilo mladinske Osvobodilne fronte slovenskega naroda – november 1941

TOVARIŠI MLADI !

Izvršni odbor Osvobodilne Fronte je v največjem zadovoljenjem sprejel vest, da se je mladina s tolikšno vnemo in vero priključila Osvobodilni fronti in da se je osnovala mlada O.F. V tem vidimo jamstvo za bodočnost in zdravje slovenskega naroda. V Osvobodilni fronti so združeni vsi zavetci in borbeni Slovenci, zato spada vanjo tudi mladina. Pozdravljamo vas v naših vratah, vas pozivamo k svetemu delu za veliki smoter vse slovenskega hotenja v sedanjosti in preteklosti, hotenja, ki je osvoboditev in združitve vseh Slovencev v eno in edino narodno telo na celotnem slovenskem ozemlju. Skretno pa vas svarimo pred rovarjenjem tistih, ki v skrbi za svojo nekdanjo oblast skušajo med Slovence vnašati neslogo, ovirati delo Osvobodilne fronte ter se celo vežejo z našimi okupatorji in sovražniki. Izvela strnjena osvobodilna volja slovenskega naroda. Izvela mlada I.O.O.F.

Svojo organizacijo v okrožju so imeli tudi pionirji: 1 bataljon, 5 čet in 3 vode. »Aktivni so v sabotažah, propagandi in izmikanju orožja... imajo redne politične ure in že dobro poznajo Tita...«⁴³

V začetku avgusta 1944 je bilo delovanje organizacije ZSM že toliko razvito, da je bilo treba urediti njeno finančno poslovanje. Doslej so se prostovoljni prispevki mladincev stekali v blagajne odborov OF, tako da mladinska organizacija ni imela nobenih sredstev za lastno vzdrževanje in plačevanje mladinske literature. »... odsej pa bo imela tudi ZSM organizacija svojo blagajno, v katero sadijo vsi prostovoljni prispevki mladincev...«, ki jih dajejo kot lastno prostovoljno dajatev, kot neke vrste prostovoljne članarine. Ta denar je bilo potrebno ločiti od denarja, »... ki ga mladina zbere med ostalimi ljudmi za OF in NOV...« Tako zbrani denar je spadal v blagajne odborov OF. V primeru pa, če bi mladinski organizaciji za njeno delovanje zmanjkalo denarja, jo mora financirati okrožni, oziroma okrajni odbor OF.⁴⁴

Z namenom, da bi se delovanje vseh organizacij OF še bolj poživilo, je izvršni odbor OF za razdobje od 20. avgusta do 20. oktobra razpisal t.i. »Tekmovanje zmage«.⁴⁵

Pokrajinski odbor ZSM za Gorenjsko je mladini v okviru tekmovalja določil dve glavni nalogi:

- razkroj sovražnikove morale (v sovražne tabore naj se vnaša, podtika ali po pošti pošilja frontovska literatura,
- pritegniti v partizane vso za vojsko sposobno moško in žensko mladino.

Pionirsko tekmovalje pa se je odvijalo tako, da so tekmovali o obveščanju o varnosti, zlasti, kadar je partizanska vojska izvajala mobilizacijo.⁴⁶

Konec avgusta 1944 so Nemci izdali pozive, da morajo dekleta v RAD (Reichsarbeitsdienst). Pričakovati je bilo, da bo to pospešilo žensko mobilizacijo za NOV, vendar »... le-te še vedno kolebajo, ali bi šle v partizane ali v RAD. Splošno je vsa ženska mladina zelo oportunistična...«⁴⁷

Poročilo iz konca avgusta 1944 naštevava imena sekretarjev okrajnih odborov ZSM:

okraj Kranj-Strazišče:
Stana,
okraj Jelovica:
Rok,
okraj Šenčur:
v okrajnem odboru OF ni bilo odgovornega za mladinsko gibanje,
okraj Naklo:

Štefka Flander-Aleksandra,
okraj Brezje:
Tone,
okraj Trzin:
Rajko.⁴⁸

8. septembra 1944 je bil postavljen nov okrožni odbor OF Kranj. Za razvoj in delo ZSM v okrožju je postal zadolžen Jože Dolinar-Bojevit. Na seji okrožnega odbora OF Kranj so ugotovili, da v okrožju deluje 5 tajništev ZSM, 1 mestni odbor ZSM in 99 vaških odborov ZSM. Organizacija ZSM je v tem času zajemala 970 mladincev, med katerimi je bilo 247 ponirjev. To število je predstavljalo 48 % vse mladine v okrožju.⁴⁹

Poročilo oblastnega komiteja SKOJ za Gorenjsko iz začetka septembra 1944 kritično ugotavlja, da je mladinsko vodstvo v okrožju delalo preveč šablonsko »... in da se je mladina radi tega naveličala sestankov, ker so ti potekali preveč enolično in suhoparno...« Poročilo nadalje ugotavlja, da je mladina v nezadostni meri vključena v odbore OF. Delno krivdo za tako stanje so pripisovali težkemu položaju v okrožju in hudemu pomanjkanju partijske in frontne literature. Celotni okrožni komite SKOJ Kranj se je premalo zanimal in zavzemal za mladinsko delo. V okrožnem komiteju SKOJ so izvršili nekatere kadrovske spremembe. Sestavljali so ga:

sekretar:
Vida Šinkovec-Janina,
člani:
Jože Dolinar-Bojevit: odgovoren za razvoj ZSM,
Lojze Podobnik-Švejk: odgovoren za vzgojo kadrov,
Milka Petrovič-Mileva: odgovorna za mladinsko delo v centrih,
Jelena: odgovorna za SKOJ v tovarnah,
Marija Resman-Špela: odgovorna za agitprop (v. d.),
Ivan Križnar-Vilko: odgovoren za agitprop, trenutno pa je bil na partijskem kurzu.⁵⁰

V okrajih so postavili naslednje sekretarje SKOJ in odgovorne za organizacijo ZSM:

okraj Kranj-Strazišče:
sekretar SKOJ: Stana,
odgovorna za ZSM: Osterman Marija,
okraj Jelovica:
sekretar SKOJ: Jože,
odgovorna za ZSM: Lojzka Pogačnik-Majda,

okraj Senčur: sekretarja SKOJ je bil predviden Pavel Kryštufek-Iztok, dosedanji sekretar SKOJ v okraju Tržič, odgovoren za ZSM: okraj Naklo: sekretar SKOJ: Štefka Flander-Aleksandra, odgovorna za ZSM: Mimi Rihtarič-Vanja, okraj Brezje: sekretar SKOJ: Anka, odgovorna za ZSM: Marija Roblek-Betka, (Dosedanji sekretarja SKOJ in še nekaj članov okrajnega komiteja SKOJ so poslali v vojsko.), okraj Tržič: sekretar SKOJ: Pavel Kryštufek-Iztok, odgovorna za ZSM: Štefka Gregorc-Vanja, (Dosedanji sekretar okrajnega odbora ZSM Rajko je bil poslan v vojsko.) Mladina je bila najbolj delavna v okraju Jelovica, slabše v okraju Naklo, v okraju Tržič pa so zanemarili delo s pionirji. Izredno težak položaj je bil v okraju Kranj-Stražišče, saj so v zadnjih dveh mesecih aretirali več mladink.⁵¹

Septembra 1944 je mladinska organizacija dobila nalogo, da organizira podmladek Rdečega križa Slovenije.

Blizajoča zima je zahtevala, da je izvršni odbor OF razpisal novo nabiralno akcijo pod geslom »Vse za našo vojsko«. Trajala je od 20. oktobra do 20. novembra. Tajništvo pokrajinskega odbora ZSM za Gorenjsko je sredi oktobra 1944 poslalo okrožnico vsem okrožnim in okrajnim odborom ZSM. Okrožnica zahteva, da mora nova akcija imeti večji uspeh kot prejšnja. Zbrani material so morali oddajati gospodarskim komisijam, ki jim je mladina morala tudi pomagati pri prenašanju blaga.⁵² Na Gorenjskem je bila objava tekmovanja prekasna, zato se je podaljšalo do 1. decembra.

Poudarek pri nabiralni akciji je bil na zbiranju obleke in obutve.⁵³ Sredi novembra 1944 so v tekmovanje vključili še zbiranje smuč in smučarske opreme za partizane.⁵⁴

Za 1. november sta mladinska in ženska organizacija dobili nalogo, da poskrbita za okrasitev grobov padlih žrtev vojne.⁵⁵

Konec oktobra 1944 se je izvršila reorganizacija okrajev v okrožju Kranj. Dosedanjih šest okrajev so razformirali in ustanovili tri nove. S postavitvijo novih okraj-

nih odborov OF so določili tudi nove mladince, ki so bili odgovorni za razvoj ZSM po posameznih okrajih:

okraj Kranj-Jelovica: v okrajnem odboru OF je za ZSM odgovarjal Jože, okraj Naklo-Senčur: v okrajnem odboru OF je za ZSM odgovarjala Štefka Flander-Aleksandra, okraj Tržič-Brezje: v okrajnem odboru OF je za ZSM odgovarjala Štefanija Gregorc-Vana.⁵⁶

Novembra 1944 je sekretarstvo SKOJ v okrožju prevzel Lojze Podobnik-Svejk⁵⁷ Nove spremembe v sestavi okrožnega komiteja SKOJ so se izvršile novembra 1944. Dosedanji član Jože Dolinar-Bojevit je bil premeščen k OZNI, Milka Petrovič-Mileva je odpovala na Dolenjsko. Tudi Lojze Podobnik-Svejk ni bil več član okrožnega komiteja SKOJ Kranj. Novi članici okrožnega komiteja SKOJ pa sta postali dosedanja članica okrajnega komiteja SKOJ Tržič-Brezje Tilka Švab-Olga in Darinka, ki je prišla iz okraja Kranj-Jelovica. Tako so konec novembra 1944 okrožni komitej SKOJ Kranj sestavljali:

sekretar: Ivan Križnar-Vilko, člani: Marija Resman-Špela, Tilka Švab-Olga, Darinka.

V tem času je bilo v okrožju Kranj 354 skojevcev, 994 članov ZSM in 306 pionirjev. Zapisnik seje oblastnega komiteja SKOJ za Gorenjsko z dne 28. novembra 1944 ugotavlja, da je bila skojevška organizacija v tovarnah slabo razvita, prav tako tudi v mestih Kranj in Tržič.⁵⁸

V začetku decembra 1944 je pokrajinski odbor OF za Gorenjsko določil, da morata organizaciji ZSM in SPZZ (Slovenska protifašistična ženska zveza) pripraviti konferenco mladine in žena, na katerih naj izvolijo svoja tajništva.⁵⁹

Splošna težnja političnega delovanja v tem času je bila, da čim več za vojsko sposobnih ljudi odide v partizane, kar je povzročilo personalne spremembe v organih partije in Osvobodilne fronte.

Sredi decembra 1944 srečamo v virih naslednje sekretarje SKOJ in ZSM v posameznih okrajih:

okraj Kranj-Jelovica: zapisnik ne navaja imena sekretarja SKOJ, za ZSM v okrajnem odboru OF je odgovarjala Frančiška Jež-Vanda,

Odbor ZSM izroča partizanom volnene nogavice

okraj Naklo-Senčur: sekretar SKOJ: Pavel Kryštufek-Iztok, za ZSM v okrajnem odboru OF je odgovarjala Štefka Flander-Aleksandra, okraj Tržič-Brezje: sekretar SKOJ: Štefanija Gregorc-Vana, za ZSM v okrajnem odboru OF je odgovarjala Marija Švab-Katja.⁶⁰

Okrožnica oblastnega komiteja SKOJ za Gorenjsko s konca decembra 1944 je mladinski organizaciji kot posebno važno nalogo postavila izvedbo volitev sekretarjev SKOJ po vaseh in v vojski. Volitve so bile zamišljene kot uvod, oziroma priprava na II. kongres ZSM, ki je bil predviden za januar 1945 na osvobojenem ozemlju.⁶¹

Konec decembra 1944 je bila mladinska okrožna konferenca.⁶²

Poročilo okrožnega komiteja SKOJ Kranj iz prve polovice januarja 1945 navaja sestav okrožnega tajništva ZSM Kranj. Okrožno tajništvo ZSM Kranj so sestavljali:

predsednica: Marija Resman-Špela, tajnica: Tilka Švab-Olga, blagajnik: Dušan Korinšek-Dušan.

Izvoljena so bila tajništva okrajnih organizacij ZSM:

okraj Kranj-Jelovica: predsednik: Pavel Kryštufek-Iztok, tajnica: Betka, blagajničarka: Marija Roblek-Betka.

V okraju je delovalo 25 odborov ZSM, ki so zajemali 530 mladincev. 108 pionirjev pa je bilo združenih v dva bataljona.

okraj Naklo-Senčur: predsednica: Helenca, tajnica: Elvira, blagajničarka: Zmagoslava.

V okraju je bilo 12 odborov ZSM s 50 člani in ena četa pionirjev.

okraj Tržič-Brezje: predsednica: Marija Švab-Katja, tajnica: Lili, blagajničarka: Heda.

V okraju je bilo 32 odborov ZSM, ki so združevali 298 mladincev. 200 pionirjev je sestavljalo 4 čete.⁶³

Številne prireditve in zborovanja so poživljala mladinsko delo, vendar pa ... mladina pri tem zapada v lahkomišelnost in lov za zabavami... med pionirji pa se je razpaslo pobalinstvo.⁶⁴

Okrožni odbor ZSM Kranj si je prizadeval, da bi kar najbolj poživil mladinsko

(Nadaljevanje na naslednji strani)

Mladina

GLASILO ZVEZE SLOVENSKE MLADINE

Cena 30 Pf Leto 1. Posledna izdaja

PROGLAS PRVEGA KONGRESA ZVEZE SLOVENSKE MLADINE VSEJ SLOVENSKI MLADINI!

Ves svet plamti v vse strašnejši borbi. Sile vsa poštenega človeštva so se zbrale in usmerjajo svoje trške udarce proti fašističnim zločincem. Ne zemlji in na morju rjovejo motorji naših zavezanikov in nosijo smrt Hitlerjevimi banditami, po vsej Evropi se kljub najhujšemu terorju dvigajo teptani narodi in prav pri nas, v arcu Hitlerjeve "evropske trdnjave" smo se lahko po dveh in pol letih borbe svrli na osvobodnem delu slovenske domovine. Z vsch delov naše zemlje smo prišli, s svobodnih in tistih ki še leče pod okupatorjevim jarmom. Niso nas sdržale s šicami in tanki

delo. V ta namen so februarja 1945 imeli namen začetni izdajanje Tekmovalnega vestnika. Mladina naj bi dopisovala članke o akcijah, doživljajih, uspehih in težavah mladinskega gibanja.⁶⁵

Spomladi 1945 je mladinsko gibanje v okraju Naklo-Senčur skoraj popolnoma zamrlo. Nemca so aretirali članico okrajnega komiteja SKOJ Štefko Flander-Aleksandro in še trinajst mladink in drugih aktivistov. Težki pogoji za delo so bili tudi v okraju Kranj-Jelovica. Belogardisti so zaprli dvanajst pionirjev iz Kranja. Tudi v okraju Tržič-Brezje je prišlo do aretacij.⁶⁶

Med 28. februarjem in 2. marcem 1945 se je vršila pokrajinska konferenca gorenjske mladine. Na njej je sodelovalo več kot 200 mladinskih delegatov. Sklenili so, da bo mladina še intenzivneje delovala v okviru organizacij OF, še bolj se bodo trudili pomagati partizanski vojski, obljubili pa so tudi, da bodo aktivirali vso pošteno gorenjsko mladino. Govorili so tudi o obdelavi zemlje.⁶⁷

Marca 1945 je bilo v okrožju Kranj organizirano 1297 mladincev, od katerih je bilo 280 skojevcev. V okrožju je bilo tudi 379 pionirjev. Po podatkih oblastnega komiteja SKOJ za Gorenjsko je v mestu Kranj delovalo 31 mladincev, med njimi 23 skojevcev. Stanje v mestu Tržič oblastnemu komiteju zaradi aretacij v okraju ni bilo znano.⁶⁸

Marca 1945 je pokrajinski odbor OF za Gorenjsko s posebno okrožno naročal, da morajo odbori OF skupaj z mladinsko organizacijo pripraviti proslavo ob svetovnem mladinskem tednu (od 20. do 28. marca). Glavni namen proslav je bil, da se še bolj utrdi bratstvo in enotnost vse svobodoljubne mladine sveta. V zvezi s praznovanjem je pokrajinski odbor OF za Gorenjsko zahteval, da se morajo osnovne naloge OF in njenih množičnih organizacij: mobilizacija vseh živih in materialnih sil ter utrjevanje oblasti, izvajati na »... tekmovalni in udarniški način«.⁶⁹

Zadnja nemška ofenziva aprila 1945 je ponovno prizadela mladinsko organizacijo. Padla je tudi tajnica ZSM iz okraja Kranj-Jelovica Betka.⁷⁰

Mladinsko delo naj bi se ponovno poživilo v zvezi s praznovanjem 4. obletnice OF in praznovanjem 1. maja.

V začetku maja 1945 je mladinska organizacija dobila nalogo, da pomaga odboru OF pri izvrševanju njihovih dolžnosti v zvezi s prevzemom oblasti.⁷¹

Mali Rajko, sekretar OK ZKM Tržič na vrhu Storžiča (leto 1944)

(Slikovno gradivo je iz arhiva Gorenjskega muzeja)

- 1 Članek je skoraj v celoti napisan na osnovi arhivskega gradiva. Na ustne vire sem se oprl izključno pri razvozlavljanju ilegalnih imen, kajti dokumenti zaradi konspiracije v večini primerov navajajo samo ilegalna imena. Kljub prizadevanju vseh imen ni bilo mogoče razvozlajati, prav tako pa so močne tudi kakšne napake. Vojni čas je še nekoliko odmaknjen, ljudje pa, ki so sodelovali v vojnih dogodkih, so nekatere podrobnosti še pozabili, kar zlasti velja za imena. Bralec prosim, da to upoštevajo, hkrati pa jih vabim, da mi pomagajo pri razreševanju ilegalnih imen
- 2 Stane Šinkovec: SKOJ in mladina Kranja od leta 1938 do pomladi 1942; 900 let Kranj, Spominski zbornik, Kranj 1960, str. 352 - 362
- 3 Prevod zapisnika gestapovskega zasliševanja člana OK KPS Kranj, Arhiv Gorenjskega muzeja Kranj, spominsko gradivo fasc. 17 (v nadaljevanju (AGM))
- 4 Poročilo začasnega sekretarja pokrajinskega komiteja KPS za Gorenjsko Edvardu Kardelju z dne 17. decembra 1942 ugotavlja, da na Gorenjskem v tem času še ni delovala mladinska organizacija (zbornik Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji IV., št. dok. 177)
- 5 Stane Šinkovec: n. d.
- 6 Okrožnica IO OF slovenskega naroda 20. januar 1943, AGM
- 7 Začasnemu navodilo partizankam in ZKM delavcem in organizacijam na terenu »Kako organizirati ZKM in ZSM na terenu«, 12. februar 1943, Arhiv CK ZKS III. (v nadaljevanju ACK)

Zveza komunistične mladine ZKM je bila organizacija, ki jo je ustanovila KPS, Zveza slovenske mladine ZSM pa je ustanovila OF slovenskega naroda. Že od vsega začetka sta bili organizaciji formalno ločeni, kar se je izražalo tudi v nazivih. ZKM je ustanavljala komiteje, ZSM pa odbore.
- 8 Poročilo Staneta Konstantina-Boruta Maksu Krmelju-Matiji 19. marec 1943, ACK, III.
- 9 Zapisnik I. konference OK KPS Kranj 2. in 3. junij 1943, Arhiv Inštituta za zgodovino delavskega gibanja, fasc. 672 (v nadaljevanju AIZDG), ACK, III.
- 10 Pismo PK KPS za Gorenjsko 21. junij 1943 centralnemu komiteju KPS, ACK, III.
- 11 Poročilo okrožnega komiteja KPS Kranj pokrajinskemu komiteju KPS za Gorenjsko o izrednem sestanku OK KPS Kranj, 3. julij 1943, ACK, III., AIZDG fasc. 672
- 12 Okrožnica glavnega iniciativnega odbora ZSM »Pomoč GK«, 14. julij 1943, ACK, III.
- 13 Okrožnica št. 3 pokrajinskega poverjenštva ZKM za Gorenjsko 29. julij 1943, AIZDG fasc. 660 in 672
- 14 Zapisnik II. konference OK KPS Kranj, 1. do 3. avgust 1943, ACK, III.
- 15 Poročilo OK ZKM Kranj 10. avgust 1943, ACK, III., AIZDG fasc. 672
- 16 Pismo PK KPS za Gorenjsko Pavlu Kavčiču-Mihu 7. september 1943, AIZDG fasc. 663
- 17 Poročilo OK ZKM Kranj 23. oktober 1943, AIZDG fasc. 672
- 18 Zapisnik konference OK ZKM Kranj 20. oktober 1943, AIZDG fasc. 672
- 19 Poročilo okrožnega komiteja KPS Kranj pokrajinskemu komiteju KPS za Gorenjsko 15. november 1943, AIZDG fasc. 672
- 20 Obvestilo OK KPS Kranj Nikotu 3. december 1943, AIZDG fasc. 672
- 21 Splošno poročilo OK ZKM Kranj (do 15. decembra 1943), AIZDG fasc. 662
- 22 Poročilo OK ZKM Kranj okrožnemu komiteju KPS Kranj 4. januar 1944, AIZDG fasc. 672
- 23 Poročilo OK KPS Kranj pokrajinskemu komiteju KPS za Gorenjsko 14. januar 1944, AIZDG fasc. 672
- 24 Okrožnica Ivana Brtončija-Janoša vsem okrožnim sekretarjem ZKM in sekretarkam SPŽŽ 16. januar 1944, AIZDG fasc. 663
- 25 Pismo Ivana Brtončija-Janoša Vršanučitelju 27. januar 1944, AIZDG fasc. 663
- 26 Sporočilo pokrajinskega komiteja KPS za Gorenjsko OK KPS Kranj 2. februar 1944, AIZDG fasc. 672
- 27 Obvestilo OK KPS Kranj Francu Stigliću-Tugotu 7. februar 1944, AIZDG fasc. 672
- 28 Poročilo okrožnega odbora (OO) ZSM Kranj za januar 1944, 15. februar 1944, AIZDG fasc. 672
- 29 Poročilo OK ZKM Kranj 15. februar 1944, AIZDG fasc. 672
- 30 Poročilo ObK KPS za Gorenjsko 26. marec 1944, ACK, III.
- 31 Okrožnica ObK KPS za Gorenjsko 4. marec 1944, AIZDG fasc. 662

Okrožnica pokrajinskega poverjenštva IO OF za Gorenjsko 8. marec 1944,
- 32 Poročilo gorenjske izpostave pokrajinskega komiteja ZKMJ 31. marec 1944, AIZDG fasc. 664
- 33 Okrožnica ObK SKOJ za Gorenjsko vsem OK KPS na Gorenjskem 21. marec 1944, AIZDG fasc. 662
- 34 Okrožnica ObK SKOJ za Gorenjsko 8. april 1944, AIZDG fasc. 662
- 35 Zapisnik seje ObK SKOJ za Gorenjsko 1. julij 1944, AIZDG fasc. 662
- 36 Zapisnik OK KPS Kranj 31. april 1944, ACK, III.
- 37 Poročilo ObK SKOJ za Gorenjsko 2. maj 1944, AIZDG fasc. 662
- 38 Zapisnik zbora političnih aktivistov okrožja Kranj 7. julij 1944, AIZDG fasc. 675
- 39 Okrožnica tajništva pokrajinskega odbora ZSM za Gorenjsko 5. julij 1944, AIZDG fasc. 664
- 40 Poročilo ObK SKOJ za Gorenjsko 27. junij 1944, AIZDG fasc. 662
- 41 Okrožnica PO OF za Gorenjsko 28. junij 1944, AIZDG fasc. 668 in 678
- 42 Glej op. 39
- 43 Zapisnik seje ObK SKOJ za Gorenjsko 1. julij 1944, AIZDG fasc. 662

Zapisnik seje ObK SKOJ za Gorenjsko 26. julij 1944, AIZDG fasc. 662
- 44 Poročilo ObK SKOJ za Gorenjsko 26. julij 1944, AIZDG fasc. 662
- 45 Okrožnica PO OF za Gorenjsko 3. avgust 1944, AIZDG fasc. 668
- 46 Okrožnica PO OF za Gorenjsko 12. avgust 1944, AIZDG fasc. 660, AGM fasc. 5
- 47 Okrožnica PO ZSM za Gorenjsko 18. avgust 1944, AIZDG fasc. 662
- 48 Poročilo ObK SKOJ za Gorenjsko 7. september 1944, AIZDG fasc. 662
- 49 Poročilo OO OF Kranj 25. avgust 1944, AIZDG fasc. 675
- 50 Zapisnik izrednega sestanka OO OF Kranj 8. september 1944, AIZDG fasc. 675
- 51 Poročilo ObK SKOJ za Gorenjsko 7. september 1944, AIZDG fasc. 662
- 52 Zapisnik sestanka OK KPS Kranj 22. september 1944, AIZDG, fasc. 672
- 53 Okrožnica CK KPS 14. oktober 1944, AIZDG fasc. 663
- 54 Okrožnica PO OF za Gorenjsko 28. oktober 1944, AIZDG, fasc. 668
- 55 Okrožnica PO OF za Gorenjsko 16. november 1944, AIZDG, fasc. 667
- 56 Okrožnica PO OF za Gorenjsko 28. oktober 1944, AIZDG fasc. 667
- 57 Zapisnik sestanka OO OF Kranj 2. november 1944, AGM fasc. 5
- 58 Zapisnik seje OK KPS Kranj 31. oktober 1944, AIZDG fasc. 672
- 59 Zapisnik seje ObK SKOJ za Gorenjsko 28. november 1944, AIZDG fasc. 662
- 60 Zapisnik seje PO OF za Gorenjsko 7. december 1944, AIZDG fasc. 669
- 61 Zapisnik seje OO OF Kranj 28. december 1944, AGM fasc. 5

Zapisnik seje OK KPS Kranj 13. december 1944, AIZDG fasc. 672
- 62 Okrožnica ObK SKOJ za Gorenjsko 22. december 1944, AIZDG fasc. 662
- 63 Zapisnik seje OK KPS Kranj 27. december 1944, ACK, III.
- 64 Situacijsko poročilo okrožnega tajništva OF Kranj 14. januar 1945, AIZDG fasc. 675

Poročilo OK SKOJ Kranj 12. januar 1945 navaja kot člane tajništva v okraju Tržič-Brezje naslednje člane: Valuk, Vana, Katja, AIZDG fasc. 672
- 65 Poročilo ObK KPS za Gorenjsko 23. januar 1945, AIZDG fasc. 662
- 66 Okrožno tajništvo OF Kranj politkomisarju Kokrškega odreda 16. februar 1945, AGM fasc. 5
- 67 Situacijsko poročilo okrožnega tajništva OF Kranj 3. marec 1945, AIZDG fasc. 675
- 68 Poročilo ObK KPS za Gorenjsko 14. marec 1945, AIZDG fasc. 675
- 69 Poročilo ObK SKOJ za Gorenjsko 14. marec 1945, AIZDG fasc. 662
- 70 Okrožnica PO OF za Gorenjsko 10. marec 1945, AIZDG fasc. 668, AGM fasc. 5
- 71 Seznam mrtvih, ujetih in pogrešanih aktivistov, AIZDG fasc. 669
- 72 Okrožnica okrožnega tajništva OF Kranj 4. maj 1945, AGM fasc. 5

SNOVANJA - posebno kulturno rubriko Glasa urejajo: Jože Bohinc, Benjamin Gracer, Janko Krek, Andrej Pavlovec (likovna umetnost, umetnostna zgodovina, arhitektura, urbanizem), France Pibernik (lep-slovje, literarna zgodovina), Niko Rupel, Janez Šter, Albin Učakar (odg. urednik), Črtomir Zorec (kulturna zgodovina), Olga Zupan (zgodovina, arheologija, etnologija, spomeniško varstvo).